

Specifika pobytu mladistvých v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Bc. Lucie Poláchová

Diplomová práce
2020

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Bc. Lucie Poláčková
Osobní číslo: H180096
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Forma studia: Kombinovaná
Téma práce: Specifika pobytu mladistvých v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti sociální práce, sociálně-právní ochrany dětí a práva.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou ohniskové skupiny.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **Tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

JEDLIČKA, Richard. Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. Člověk-prostředí-výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

MATOUŠEK, Oldřich. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.

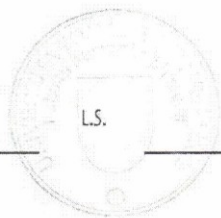
ŠVARÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

VAŠUTOVÁ, Maria a Michal PANÁČEK. Mezi dětstvím a dospělostí: vybrané kapitoly z psychologie adolescence. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2013. ISBN 978-80-7464-125-1.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Radana Kroutilová Nováková, Ph.D.
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: 4. října 2019
Termín odevzdání diplomové práce: 24. dubna 2020

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 8. ledna 2020

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k zhlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má ÚTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 13.3.2020

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

²⁾ Právo díla nevylučitelně zveřejňuje univerzita, diplomová bakalářská a magisterská práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně poněkud upravená a vzhledem obhajobě prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Zároveň zveřejnění slouží určitým potřebám vysoké školy.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá aktuální problematikou v sociálně-právní ochraně dětí České republiky. Tématem práce je pobyt mladistvých v konkrétním zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Teoretickou část otevírá vymezení pojmů mladistvého z pohledu vývojové psychologie, vlivu sociálně pedagogického přirozeného prostředí a souvisejících problémů jedince v dnešní společnosti. Druhá kapitola se zaměřuje na klíčové momenty ovlivňující fungování zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc od vydání legislativní úpravy sociálně-právní ochrany dětí. Závěrečnou kapitolou poukazujeme na specifika mladistvého v sociálním systému.

Praktická část je orientovaná na postup a vyhodnocení výzkumného šetření, ve kterém je provedena diskuse ohniskové skupiny pracovního týmu s následnou analýzou zpracovanou prostřednictvím interpretativní fenomenologické analýzy. Záměrem této analýzy bylo vystihnout nové zkušenosti pracovníků v sociálních službách s pobytem mladistvých v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Tento fenomén (práce s mladistvými) a výsledky praktické části jsou charakteristické pouze pro zkoumané zařízení.

Klíčová slova: sociálně-právní ochrana dětí, mladiství, dospívání, adolescence, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, pracovník v sociálních službách, ohnisková skupina, interpretativní fenomenologická analýza

ABSTRACT

This Master's thesis deals with the current issues regarding social and legal protection of children in the Czech Republic and its primary topic is the stay of minors in a specific facility for children requiring immediate assistance. The theoretical part opens up with the definition of an adolescent from the perspective of developmental psychology, influence of natural socio-pedagogical environment and legislation. The second chapter addresses key moments and concepts affecting the operation of these facilities for children, specifically since the social and legal protection of children. The last chapter then focuses on legislative specifics that define an adolescent within the social system.

The practical part presents the procedure and evaluation of a research survey, which was carried out in the form of an employee focus group discussion and analyzed using interpretative phenomenological analysis. The objective was to capture the new experiences the stay of minors in a facility for children requiring immediate assistance presents to the social workers. This phenomenon (working with juveniles) and the results of the practical part are only representative of the facility examined.

Keywords: social-legal protection of children, juveniles, adolescence, facility for children requiring immediate assistance, social worker, focus group, interpretative phenomenological analysis

Mé poděkování patří v první řadě Mgr. Radaně Kroutilové Novákové, Ph.D. za odbornou pomoc, cenné rady a trpělivost při vedení této diplomové práce. Rovněž děkuji svým blízkým, přátelům, ale také spolužákům, kteří mi byli po celou dobu studia velkou oporou. Zvláštní poděkování patří participantkám a celému pracovnímu týmu zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

*„ Neexistuje žádný důvod, proč bychom se neměli rozvíjet a měnit
až do posledního dne našeho života“
(Karen Horney 1885-1952)*

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	11
I TEORETICKÁ ČÁST	13
1 VYMEZENÍ POJMU MLADISTVÝ	14
1.1 ADOLESCENCE VE VÝVOJOVÉ PSYCHOLOGII.....	14
1.2 SOCIALIZACE MLADISTVÝCH VE SPOLEČNOSTI.....	17
1.3 PROBLÉMY MLADISTVÝCH V DNEŠNÍ SPOLEČNOSTI.....	19
2 ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI VYŽADUJÍCÍ OKAMŽITOU POMOC.....	23
2.1 PRÁVNÍ ÚPRAVY ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI VYŽADUJÍCÍ OKAMŽITOU POMOC.....	23
2.2 IMPLEMENTACE STANDARDŮ KVALITY SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ.....	29
2.3 PRACOVNÍCI V SOCIÁLNÍCH SLUŽBÁCH	31
2.4 PRACOVNÍK V ROLI SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA	32
3 SPECIFIKA MLADISTVÝCH V LEGISLATIVNÍM SYSTÉMU ČR.....	35
3.1 SYSTÉM SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY	35
3.2 PŘÍČINY K UMÍSTĚNÍ MLADISTVÉHO V ZDVOP.....	37
3.3 SPECIFIKA POBYTU MLADISTVÉHO ANEB 15+.....	38
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	40
4 PLÁN VÝZKUMU	41
4.1 VÝZKUMNÝ CÍL A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	41
4.2 VÝZKUMNÝ SOUBOR	42
4.3 TECHNIKA SBĚRU DAT - OHNISKOVÁ SKUPINA.....	43
4.4 ZPŮSOB ANALÝZY DAT - INTERPRETATIVNÍ FENOMENOLOGICKÁ ANALÝZA	43
5 SBĚR A ZPRACOVÁNÍ DAT	44
5.1 ETICKÉ OTÁZKY	44
5.2 REALIZACE OHNISKOVÉ SKUPINY	45
5.3 TRANSKRIPCE A ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT	47
6 INTERPRETACE DAT.....	51
6.1 PŘÍCHOD MLADISTVÉHO DO ZDVOP	52
6.2 POBYT MLADISTVÉHO V ZDVOP	54
6.3 DŮVĚRA V HODNOCENÍ MLADISTVÉHO ODBORNÝMI POSTUPY	61
6.4 VÝSLEDKY ANALÝZY	65
7 DISKUSE	67
8 DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	70
ZÁVĚR	71

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	73
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	79
SEZNAM OBRÁZKŮ	80
SEZNAM TABULEK.....	81
SEZNAM PŘÍLOH.....	82

ÚVOD

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je zvláštní pobytové zařízení pro děti, které se ocitly v situaci bezprostředního ohrožení života, zdraví, nepříznivého vývoje a zejména děti týrané a zneužívané. Právní zakotvení nalezneme v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Původní koncepce zařízení spočívala v poskytování neodkladné pomoci dětem, která měla být zajištěna pouze po dobu nezbytně nutnou. Pokud biologická rodina nevytvořila v této krátké době bezpečné podmínky pro návrat dítěte, mělo být toto dítě svěřeno do péče jiné osoby nebo do zařízení ústavní výchovy. Začleněním zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc mezi instituty náhradní rodinné péče se však poslání a vývoj začal ubírat trochu jiným směrem – do podoby charakteru dětského domova.

Bývalá veřejná ochránkyně práv Anna Šabatová vydala v roce 2019 zprávu ze systematických návštěv zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kde shrnula zjištění o faktickém fungování krizové pomoci dětem, ale i jejich rodinám. Reagovala na celkový přístup České republiky, která se zavázala k naplňování mezinárodních závazků v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a zákonné změny v roce 2012, kdy dochází k postupnému návratu původní myšlenky účelu zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Autorka této diplomové práce se začala problematikou sociálně-právní ochrany dětí blíže zabývat na základě svých pracovních zkušeností v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. V zařízení probíhá proces transformace, ve kterém se celý tým snaží dostat všech mezinárodních úmluv, národních plánů, zákonných postupů, ale hlavně individuálních potřeb dětí. Na základě zjištění Anny Šabatové (2019) je autorka přesvědčená o správném fungování, a hlavně směřování, celé organizace zajišťující péči o ohrožené děti i jejich rodiče. Proto vědeckou pozornost věnovala konkrétnímu zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Dané téma a název diplomové práce vyplynuly až s novou pracovní situací, kdy v rámci dostupnosti služby bylo nutné navýšit věkovou hranici přijímaných dětí. Cílovou skupinou se tak pro pracovníky zařízení staly i děti starší jedenácti let až do jejich zletilosti. Tato nová zkušenost pro celý pracovní tým byla obohacena ještě legislativním přístupem k mladistvému, tedy dítěti, které dovršilo nejen věku patnácti let, ale taky částečných práv v rozhodování o svých potřebách.

Diplomová práce se zaměřuje na specifika pobytu mladistvého v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Teoretická část vymezuje pojem mladistvého z pohledu vývojové psychologie, prostředím sociální pedagogiky a současné sociologie. Tématikou zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc se však odborná literatura zabývá poměrně málo. Základní informace proto čerpáme převážně z právních předpisů a sněmovních tisků, důvodových zpráv k návrhům zákonů, informativních materiálů, stanovisek a metodických pokynů získaných z internetových stránek MPSV. V závěru teoretické části se zabýváme důležitostí profese pracovníka v sociálních službách a na základě praxe i konkrétními specifiky mladistvého v sociálním systému.

Cílem praktické části je analyzovat nové zkušenosti pracovníků v sociálních službách s pobytom mladistvého v daném zařízení. Kvalitativní výzkum budeme realizovat metodou ohniskové skupiny a získaná data vyhodnocovat pomocí interpretativní fenomenologické analýzy. Výsledkem bude interpretace dat, kterým získáme porozumění zkušenosti pracovního týmu s novým fenoménem.

Věříme, že získané poznatky mohou být užitečným přehledem jak pro pracovníky, kteří v daném zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc pracují, tak i pro nové kolegy, kteří se s novým fenoménem teprve seznamují. Přínosem také vnímáme nastínění komplexnosti činností a multidisciplinárních vědomostí pro přímou práci s mladistvými, jaké nabízí například vysokoškolské studium sociální pedagogiky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ POJMU MLADISTVÝ

Každá generace má svoje „když“ – když já byl mladý, takový jsem nebyl...když my byli děti, byli jsme slušnější, měli jsme úctu k rodičům...když já byl mladý, musel jsem to a ono...atd. Ani tato generace mladistvých se nevyhne podobné poznámce. Avšak troufáme si tvrdit, že je opravdu jiná. Je svobodnější, uvolněnější, přesvědčivější, dravější a hlavně informovanější. Díky celkovým a rychlým změnám, k nimž dochází od poloviny 19. století, prochází lidský vývoj spoustou změn. Nejen podle Langmeiera a Krejčířové (2006) sledujeme např. v období dospívání zkracování doby dětství, ale zároveň oddalování nástupu plné dospělosti.

Úkolem následujících podkapitol je stručně charakterizovat období dospívání z pohledu vývojové psychologie. Na vývoj jako takový bezpochybně působí sociálně výchovné prostředí, které je obsaženo v hlavním tématu naší diplomové práce. Proto jsme do podkapitol zahrnuli socializační proces a neopomenuli těžkosti a problémy ovlivňující mladistvého v dnešní společnosti.

1.1 Adolescence ve vývojové psychologii

Podle Langmeiera a Krejčířové (2006) je obecnějším předmětem vývojové psychologie studium chování a prožívání v časovém průběhu života a stejně jako ostatní vědní obory se neustále vyvíjí. Ve druhé polovině 19. století se omezovala na porovnávání malých dětí, a to až od jejich narození. Teprve na počátku 20. století se pozornost začala soustředit také na dospívání do 20 roku života, kdy se považoval vývoj za ukončený a následovalo už jen stárnutí. V současné době zaujímá základní psychologickou disciplínu psychologie ontogenetická. Například Kuric (2000) ji chápe jako celoživotní běh - od početí po smrt. Studium vyžaduje moderní pohled na člověka, ale i na jeho poslání, dynamiku, aktivitu a existenci v náročných podmínkách moderního světa.

Pro účely této práce se budeme věnovat vývojovému období dospívání. Říčan (2009), stejně jako mnoho jiných autorů, rozděluje dospívání na období pubescence a adolescence. Pubescence je pojmenována podle prvního ochlupení (latinsky pubes), které se objevuje na ohanbí. Ve věku 15 – 22 let je období adolescence, kterou označuje jako dorůstání. Dále se tedy budeme věnovat pouze adolescenci, do které pojem mladistvý spadá.

Všeobecně je dospívání spojeno se zráním mozku. Dozrávání závisí i na vnějších podnětech, proto mohou být mezi jednotlivými dospívajícími velké rozdíly. Podle Vágnerové (2012) se právě v tomto období projevují některé dědičné dispozice, které mohou ovlivňovat změny v chování a zájmech dětí. Podle Piageta je to čtvrté stádium, období formálních operací, kdy dítě dokáže myslet logicky o abstraktních pojmech a systematicky testovat hypotézy. Zabývá se budoucností a ideologickými problémy. Jedinec je schopen myslet vědecky, začíná myslet o myšlení, soudí o soudech a pracuje s pojmy. Nespokojí se už jen s jediným řešením, hledá a hodnotí alternativy. Říčan (2009) zdůrazňuje vliv fluidní inteligence (vrozená bystrost), díky níž jsou dospívající schopni diskuse s rodiči a učiteli. „Snaha filozofovat, hledat příčiny a vztahy věcí se v tomto věku projevuje s velkým citovým zaujetím, romantickým podbarvením a strhujícím nadšením“ (Kuric, 2000, s. 115). Mozek by měl fungovat koordinovaně, ale díky rozdílnému tempu zrání různých oblastí se tak neděje a podle Vágnerové (2012) to ovlivňuje způsob zpracování různých situací, které mladiství vnímají jako problémy. Umí sice logicky uvažovat a posoudit situaci z více hledisek, ale pouze tehdy, pokud pro ně není nějak citově významná. Dospívající není schopen v pravou chvíli použít z pohledu dospělého - rozumného chování, protože silnější je pro ně tendence k vyhledávání vzrušujících zážitků až riskování.

Nejvýraznější a rychlé fyzické projevy probíhají v pubescenci. Podle mnoha autorů je tělesná proměna signálem dospívání. Projevuje se růstem postavy, proměnou tělesných proporcí, změnou funkce pohlavních orgánů, sexuálními prožitky, apod. Podle Vágnerové (2012) je důležité si uvědomit, že k hormonální produkci nedochází až v pubertě, ale již nejméně dva až tři roky před tím, než dojde k viditelným tělesným změnám. V období adolescence je již pomalým tempem dokončován tělesný růst a dochází k plné reprodukční zralosti. Tělové schéma je významnou součástí adolescentní identity. Vašutová (2013) poukazuje na to, jak má tělo a zevnějšek mimořádný význam pro adolescenta, protože v naší společnosti je vzhledu těla stále přisuzována vysoká hodnota. „U populace v evropských a dalších průmyslově vyspělých zemích světa došlo během posledních staletí k uspíšení začátku dospělosti...Odborníci se však stále nedokážou sjednotit v názoru, zda se psychologický vývoj u adolescentů uspíšil.“ (Vašutová, 2013, s. 16). Podobné tvrzení jsme našli i v publikaci Langmeiera a Krejčířové (2006).

Proti názorům z předchozího století zdůrazňuje zvýšenou pozornost věnovanou otázkám dospívající mládeže i Langmeier a Krejčířová (2006, s. 21) „...právě toto období se stává

často kritickým ve společnosti náročné a často rozporné, konfliktní a agresivní.“ Připomeňme si, že Erikson ve své teorii psychosociálních stádií zařazuje adolescenci ke dvěma konfliktním pólům - identitě a zmatku. Příznivým řešením této psychosociální krize je celistvá představa o sobě jako o jedinečné osobnosti. Říčan (2009, s. 279) tento základní úkol pojmenovává jako vývojový úkol – budování identity. Toto období označuje jako náročné, jako radikální vývojový předěl. Osobnost bývá vystavena silnému vnitřnímu pnutí, řeší vztahy k rodičům, přípravu na povolání, erotické problémy, soutěž s vrstevníky. Vašutová (2013) doplňuje, že osobní aspekt identity čerpá především z intimní sebereflexe a sebehodnocení, který je spojován se zážitkem Já jsem já!. A sociální aspekt identity je pocit začlenění, spolupatříčnosti a kontinuity ve vztazích i v čase. Osobnost adolescenta je doprovázená rozvojem citů. „Citová labilita, kterou se vyznačovalo předcházející období, se v adolescenci postupně ztrácí a v citové oblasti se rovněž dosahuje žádoucí zralosti.“ (Kuric, 2000, s. 115). K prohloubení dochází především u pocitů lásky, estetického a morálního citění. Významné změny se projevují v oblasti touze ke sblížení. Zde považujeme za důležité upozornit, vzhledem k tématu naší práce, že hlavně proces citového dozrávání je ovlivněn řadou dalších faktorů. Z poznatků Langmeiera a Krejčířové (2000) hrají důležitou úlohu faktory sociální, ekonomické, kulturní, stejně tak jako výchovné postoje rodičů, učitelů a dalších osob, které adolescent považuje za významné. Z nečitelnosti nebo narušení některého z faktorů může přetrvávat zvýšená vznětlivost, vzrušivost a negativismus, typický právě pro předchozí období. K tomuto tématu se budeme blíže věnovat v kapitole Problémy mladistvých v dnešní společnosti.

Langmeier a Krejčířová (2000) označují rychlý rozvoj motorických, percepčních i ostatních schopností jako zdroje vedoucí k novým a hlubším zájmům adolescentů. „Hra objevuje nové formy seberealizace, nové zdroje zkušeností, ale i nové možnosti vzrušení, přestože zvědavost a zvědavost snižují zábrany a dosavadní úroveň sebeovládání...hra pro ně znamená spíše zájmovou činnost, schopnost bavit se, nezaměřovat se na cíl a věnovat se konkrétní činnosti, třeba jen pro radost. Proto jsou všechny dobré rady dospělých adolescenty hodnoceny jako omezování.“ (Vašutová, 2013, s. 44). Prohlubují se zájmy o četbu, sport, hudbu, filmy, divadlo, o dobrodružné náměty, válečná a historická témata, romantické romány, poezii. Objevují se první pokusy vlastní umělecké tvorby. Podle Vašutové (2013) bychom mohli doplnit zájmy v cestování, tanci, dalším vzdělávání, v dnešní době hlavně cizích jazyků. Adolescenti věnují stále dost času svým vrstevníkům. Dnešní společnost jim však umožňuje s nimi komunikovat zprostředkovaně (nová media,

mobilní telefony, internet, sociální sítě). „Jeho zevnějšek je prostředkem k dosažení sociální akceptace a prestiže, ...Atraktivita je jedním z předpokladů k dosažení dobré sociální pozice adolescenta. Atraktivní jedinec je úspěšný mezi vrstevníky i v soupeření s dospělými autoritami.“ (Vašutová, 2013, s. 60).

1.2 Socializace mladistvých ve společnosti

„Specifické rysy socializace jsou určeny tím, že jedinec je čím dál tím více akceptován jako dospělý a zároveň se od něj očekává též odpovídající chování. Dvěma sociálními mezníky je formálně určen sociální vývoj ve střední a v pozdní adolescenci, a to ukončením povinné školní docházky a další profesní přípravou spojenou s nástupem do zaměstnání...“ (Vašutová, 2013, s. 37). Je to sociální jev plný komunikace, vztahů, odpoutávání a hledání sebe. Škoviera (2018) popisuje, že v socializaci jde o dynamický psychologický proces, který je ovlivňován různými faktory, a to formami jako jsou sociální posilování a identifikace.

V následujícím textu se socializací adolescentů budeme zabývat z pohledu základních pojmů sociálně pedagogického prostředí, které adolescenty jednoznačně ovlivňuje. Při psaní textu jsme naši pozornost soustředili hlavně na rodinné a vrstevnické vztahy, které ve velké míře ovlivňuje právě výše zmiňovaný sociální mezník, a to je změna školního prostředí a tlak na budoucí povolání.

Základním a přirozeným prostředím je rodina. Malá, primární, neformální sociální skupina, která má zvláštní postavení v socializačním procesu přirozeného prostředí vývoje dítěte od jeho narození. „Rodina je pro dítě, ale i pro dospělé členy, institucí ochrany v nebezpečí, nemoci nebo konfliktní situaci. Je také institucí sociální kontroly, trestu a odměny. Rodina je sférou lidské seberealizace.“ (Klapilová, 2000, s. 28). Mezi hlavní vývojové úkoly období dospívání patří postupné uvolňování závislosti na rodičích. Langmeier a Krejčířová (2006) považují tento postupný proces osamostatňování za klíčový a rozhodující pro uspokojivé převzetí pozdějších základních rolí. Podle jejich slov si každé dítě hledá svůj vlastní způsob, jak dosáhnout potřebné samostatnosti.

V pubertě se sebevědomí a sebeuvědomění teprve tvarovalo a procházelo bouřlivými střety a názory s dospělými. Podle Kurice (2000) by v období adolescence tyto vztahy, již

s nabytým sebevědomím, měly procházet procesem vyrovnávání, harmonizace a integrace. Ovšem poukazuje na to, že takový zralý proces je především tam, kde v předchozím období dítě neprocházelo vývojovými těžkostmi a výchovnými problémy. Tato slova potvrzujeme i citací Vašutové (2013, s. 82) „Objeví-li se v období adolescence přece jenom mezigenerační konflikty, zpravidla je třeba hledat kořeny již v letech dřívějších.“ Stejně jako adolescent, tak i rodič se v průběhu tohoto vývojového období dostává do nespočtu rolí, díky kterým je nutné najít společnou řeč a hledání společných kompromisů.

Langmeier a Krejčířová (2006) připomínají, že dítě již v předškolním období se zájmem poznává svět mimo rodinu a navazuje v něm četné vztahy. I Klapilová (2000) potvrzuje, že každý člověk je celoživotně zapojen do různých sociálních skupin, které ho ovlivňují. V publikaci Procházky (2012) se uvádí, že dítě potřebuje komunikaci a interakci s lidmi všech věkových kategorií (rodiči, prarodiči, mladšími, či staršími sourozenci, vrstevníky, apod.). „Mění se jejich vztahy k vrstevníkům a k dospělým lidem, dětské hodnoty se pro ně stávají nejistými, avšak hodnoty dospělých jimi ještě nejsou akceptovány, dostávají se do dramatických střetů, jejichž výsledkem je zrychlení dynamiky proměn jejich vnitřního světa.“ (Vašutová, 2013, s. 7). Proto adolescent prostřednictvím svých přátel, kamarádů hledá nové jistoty, nové zkušenosti, aniž by si uvědomoval, že jejich prostřednictvím se v podstatě připravuje i na budoucí trvalé vztahy. Sexuální vztahy jsou spojovány s postupným odpoutáním se od rodičů. Většina adolescentů již nachází skutečné partnerské vztahy, přestože jsou z počátku proměnlivé a nestálé.

Již jako malé děti máme představy o budoucím povolání. Tyto představy jsou však spojeny s přáním, momentálním zaujetím, hrou. Už v pubescenci dítě dokáže srovnávat svoji představu o povolání s realitou. Je předpoklad, že na hranici pubescence a adolescence dokáže postupně vyhodnocovat své schopnosti, dovednosti, ale i možnosti k dosažení jisté pozice, vzdělání apod. Při volbě povolání, při přijímacích zkouškách v devátých třídách je na mladistvého vyvíjen neskutečný tlak. Představy rodičů o jeho budoucnosti, tlak učitelů na základních školách, jeho přání, postavení ve vrstevnické skupině, jeho možnosti, jeho limity – a v tom všem si má vybrat povolání, které by ho mělo alespoň trochu bavit, být mu blízké a taky mu zaručit budoucí finanční zajištění. „Nejistota mladých při volbě povolání je ještě zvyšována tím, že rozhodnutí musí být realizováno v době, kdy je mladistvý ještě zájmově nevyhrazený, kdy není dokončen ani vývoj schopností, a tím méně jeho vývoj jeho charakterových vlastností...“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 160). Na psychiku

mladistvého působí a svou roli hraje změna prostředí, odloučení od rodiny, změna města, nového kolektivu, nároků učitelů a učiva, nových přátel, nových zájmů, apod.

Adolescenti si prohlubují a upevňují názory na dění kolem nich, a prohlubují sebehodnocení i hodnocení druhých lidí. Zaměřují se na vlastní osobnost, charakter, na vlastní morální profil, otázky dobra a zla. Podle Kurice (2000) kladou důraz na soulad nebo rozpor mezi slovy a skutky dospělých. „Projevuje se u nich též nízká tolerance k těm osobám, které zastávají zásady a názory odlišující se od těch jejich. Pokud usoudí, že nemohou dostatečně svobodně uskutečňovat svoje pozitivní plány a představy, uchylují se k uskutečnění těch negativních. Chtějí na sebe upozornit okolí.“ (Vašutová, 2013, s. 60).

1.3 Problémy mladistvých v dnešní společnosti

Závěrečnou citací od Vašutové, v předchozí podkapitole, navazujeme na problémy mladistvých v dnešní společnosti. Úkolem však není popisovat konkrétní problémy mladistvého, ale nastínit životní situace, kterým nemusí vždy rozumět. „Socializace je celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu a začleňuje se tak do společnosti.“ (Poláčková, 2001, s. 54). Dnešní společnost pro něj však může být nečitelná, a proto se může dostávat do pocitu vlastní životní krize.

Jak jsme již uvedli, rodina by měla být v socializačním procesu skupinou, která vytváří bezpečí pro jedince. Bohužel rodiny v dnešním pojetí nejsou stále a stává se, že jedinec už od dětství nemá tzv. pevný bod. Rodiny jsou častěji tzv. neúplné, anebo naopak partneři rodičů se opětovně mění. Mají stále méně času, a to nejen na své děti, ale i na své rodiče. Vytrácí se mezigenerační vztahy. „Technické, vědecké i společenské změny s sebou přinášejí stále častější rozdíly v názorech a postojích generací. Nová generace si sbírá vlastní zkušenosti, odmítá přijmout stará a platná měřítká“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 165). V životě rodiny převládají hodnoty materiální. „U řady konfliktů mezi adolescentem a rodiči figurují jako spouštěcí mechanismus ekonomické problémy, neboť dítě se pod vlivem vrstevníků a médií snadno stane obdivovatelem konzumního způsobu života“ (Vašutová, 2013, s. 84). Děti jsou často jedináčci nebo mají pouze jednoho sourozence, což vytváří paradoxně k celkové individualizaci ve společnosti větší pozornost rodiče na jedince. Ale například i druhy osobních závislostí: „Mnozí rodiče dítě „nechtějí

ztratit,, a zejména matky se snaží udržet dosavadní závislost dítěte na nich, jiní naopak dítě nutí do předčasné samostatnosti, pro kterou ještě nedozrálo.“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 153). Zajímavý pohled na problémy mladistvých přináší v roce 2018 dvojice Kutálková, Pšenicová (2018). Cílem jejich projektu bylo mimo jiné zachytit a popsat problémy mladých lidí jejich vlastní optikou. Popsali problémy šesti mladých ve věku 13 – 18 let z jejich pohledu a zároveň ukazují, nad čím přemýšlí sociální pracovníci a pracovníci, a co u mladých lidí považují za podstatný problém zase oni. Nejvíce nás pro naši práci zaujalo jejich zjištění, že mladí lidé jsou častěji pasováni právě ze strany rodičů do role dospělých, a proto jsou jejich vztahy napjaté. V rodinách se vytrácí přirozený model rodičovství, kdy matka je tou pečující osobou. „Uvolnění patriarchátu, rozbití autoritativního přístupu k výchově – ukazuje se, že více záleží na porozumění, toleranci a názorové pružnosti.“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 165). Stašová už v roce 2001 k charakteristice rodiny poznamenává, že množství funkcí rodiny převzaly jiné sociální instituce. Ve stejném roce taky Poláčková (2001a) upozorňuje na negativní projevy lhostejnost rodičů, ale i extrémně kázeňské prostředky. Dále zmiňuje nedůslednost v požadavcích a nedostatečnou kontrolu trávení volného času dětí. Troufáme si souhlasit s těmito slovy i v dnešní době, tedy o dvacet let později.

Výchova sociální stránky osobnosti je podle Bakošové (2011) především na rodině, která by měla poskytnout vzory, hodnoty a škola by měla poskytnout to, na co rodina nestačí. „Aby mladý člověk mohl nalézt své místo v životě a dosáhnout svým pracovním úsilím ekonomické nezávislosti, musí mít pozitivní vztah ke škole.“ (Carr-Gregg, 2011, s. 35). Zde bychom mohli uvádět argumenty mnohých sociologů, psychologů, ale i moderních pedagogů, že současné nastavení školství neodpovídá moderní době, nereflexuje možnosti, požadavky a nároky dnešní mládeže, ale i společnosti jako takové. Mladiství jsou ve školách často znudění, mají pocit, že jim učení nebo studium nic nedává. „Uvádí se, že mnozí již po dvou až třech letech učení přicházejí na to, že jsou se svou volbou nespokojeni a usilují o změnu.“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 160). Předcházet těmto problémům, popř. řešit problémy s docházkou a studijními výsledky dospívajících by mohly pomoci dobře fungující vztahy mezi školou a rodinou. Avšak v dnešní době chybí často zpětná vazba od rodičů, kteří již své děti považují odchodem ze základní školy za samostatné osobnosti.

Bohužel na své mládí rodiče velmi brzy zapomínají a, jak Carr-Gregg (2011) uvádí, může se rodič svým pohrdáním, nesprávným vyjadřováním nebo dokonce zesměšňováním přátel

svého dítěte, na něm dopustit „zločin“. „Pro mladé lidi je nesmírně důležité, aby je jejich kamarádi přijímali. Rodiče musí citlivě přistupovat ke skutečnosti, že pro mladé lidi mají vztahy s vrstevníky velký význam a že velice těžce nesou, když se v jejich přátelství objeví nějaké trhliny, nebo když se dokonce rozpadne.“ (Carr-Gregg, 2011, s. 34). Stejně tak citliví jsou mladiství i na své lásky. Jak jsme již zmínili, v adolescenci sílí citové vazby a jejich touha po sexuálním poznání. Výrost a Slaměník (1997) uvádí, že adolescenti se chtějí se svými vztahy chlubit oproti školním láskám, kdy se styděli vyslovit, kdo se jim líbí. „Nekonečné hodiny strávené zamilovanými většinou povídáním o ničem jsou výrazem silné citové touhy být co nejvíce s milovanou osobou, co nejvíce se jí přiblížit, vyznávat jí lásku.“ (Výrost, Slaměník, 1997, s. 308). Pro takového zamilovaného je nutné, aby ho okolí bralo vážně a nezesměšňovalo jak ho, tak jeho city k jiné osobě. Problém nastává hlavně v oblasti sexuální aktivity. Všeobecně se tvrdí, že se sexuální aktivitou mladí začínají příliš brzy. Existuje nespočet výzkumů, které se této brzké sexuální tematice věnují.

„V adolescenci se upevňují zejména tyto volní a charakterové vlastnosti: cílevědomost, houževnatost, vytrvalost, sebeovládání, sebekázeň, zdravá odvaha a smělost, optimismus, iniciativa atd.“ (Kuric, 2000, s. 116). Autor dále uvádí, že tyto rysy se neupevňují a neustalují v klidu. Mladiství se setkávají s různými překážkami a těžkostmi, které musí překonávat a učit se pracovat se svým duševním bojem a hledat objektivní zkušenost. Říčan (2009) poznamenává, že pro mladistvého může rozchod s minulostí znamenat konflikt s lidmi, kteří jsou mu blízcí a má je rád, ale ti o něm mají zkreslené představy nebo směrem k němu vytváří vysoké nároky a očekávání. „Znamená to postavit se na vlastní nohy, zvolit si vlastní životní styl na vlastní odpovědnost a přijímat následky...Dospívající se dostane do vnitřního zmatku, který může dokonce někdy připomínat duševní poruchu. Jiní zvolí pohodlnou cestu – převezmou bez kritiky názory, hodnoty, životní styl svých rodičů, zůstanou v podstatě dětmi hrajícími si na dospělost.“ (Říčan, 2009, s. 280). Každý máme svá přání a touhy, které nemusí být v souladu se společností nebo vlastním svědomím. V takových chvílích je potřeba si uvědomit, že pro mladistvého, který se vymaňuje z vlivu rodiny, se předpokládá rostoucí vliv vrstevníků a subkultur mládeže. V případě komplikací v hledání vlastní identity se může uchýlovat až k deviantnímu chování, které může představovat nástroj obrany proti vyvolanému stresu. „Příslušnost k určité sektě je pro ně lákavá už jenom proto, že odpovědnost za ně přebírá někdo jiný a že za ně řeší i jejich problémy.“ (Vašutová, 2013, s. 63).

V dnešní době jsou nemalou měrou ovlivňování médii, která zobrazují okázalé způsoby života a jejich možnosti k přístupu k tabáku, alkoholu i drogám. Takto si vytváří nezdravé závislostní vztahy k čemukoliv a komukoliv. Pokud neodolají tomuto zmatenému životnímu stylu, často dochází k únikům z domova za tzv. přáteli a větším dobrodružstvím. Díky vznikajícím patologickým jevům se mohou stávat bezdomovci (mladými na ulici), závislými na různých látkách i pachateli trestných činů. „Často ani o nic neusilují a nestanoví si žádné cíle, ať už je důvod jakýkoliv...Náplní jejich života bývá dost často flákání a přežívání, které žádné úsilí nevyžaduje.“ (Vágnerová, Csémy, 2013, s. 57).

Náš stát není k těmto dětem lhostejný a je zavázán tyto děti mapovat a zajistit jim péči až do jejich zletilosti. Orgán sociálně-právní ochrany dětí, o kterém budeme mluvit více ve druhé kapitole, je povinný takové děti mapovat a zajistit dětem, ale i jejich rodinám, pomoc. V případě, že se jedná o nezvládnuté výchovné problémy s již počínajícími patologickými jevy, využívá tento orgán např. možností ambulantních nebo i pobytových středisek výchovné péče. V případě selhání výchovných kompetencí nebo ohrožení dalšího vývoje takového mladistvého, kdy se ocitá v bezprostřední krizové situaci, je možné využít i krátkodobého pobytu v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

V této části bychom rádi upozornili na fakt, že za mladistvého je z legislativního hlediska v našich podmínkách považována osoba při dosažení věku 15 let. Dalo by se říci, že tato věková hranice je hlavně pro mladistvého dalším mezníkem v jeho vývoji. Proto je nutné těmto dětem – malým dospělým, naslouchat a vnímat jejich specifické potřeby, argumenty a taky představy do budoucnosti.

2 ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI VYŽADUJÍCÍ OKAMŽITOU POMOC

V červnu 1999 byl předložen návrh zákona o sociálně-právní ochraně dětí, kde se v ustanovení § 42 objevil pojem zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Toto zařízení bylo původně myšleno jako zařízení pro poskytování neodkladné pomoci dětem, a to zajištěním ústavní péče o dítě pouze po dobu nezbytně nutnou. Tedy po dobu, která byla vyhrazená rodičům k vyřešení jejich rodinné situace. V případě, že ze strany rodičů dítěti nebylo vytvořeno bezpečné prostředí, mělo být neprodleně svěřeno do péče jiné osoby nebo umístěno do ústavní výchovy. I když nebyly zákonem upraveny nebo konkretizovány podmínky pro délku pobytu ohroženého dítěte, ani kvalifikační předpoklady pro osoby vykonávající sociálně-právní ochranu dětí v těchto zařízeních, návrh zákona Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky v prosinci roku 1999 schválila. V současné době znění zákona ovlivnilo již sedmatřicet novelizací.

V následující podkapitole se proto zaměříme na hlavní změny a novelizace v souvislosti se zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí. Další podkapitoly jsou podle nás stěžejní body fungování zařízení. Standardy kvality sociálně-právní ochrany jsou bezpochybně důležitým aspektem pro sjednocení a nastavení standardizace zařízení, avšak z pohledu sociálního a výchovného jsou srdcem každého zařízení pracovníci v sociálních službách.

2.1 Právní úpravy zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Jak jsme již uvedli, do právního systému byl zákon o sociálně-právní ochraně dětí společně s formou nového zařízení zaveden v roce 1999. Účinnosti nabyl 1. 4. 2000 a jeho obsah měl celkem devět částí. Aktuální znění tohoto zákona (verze 37, k 1. 1. 2018) má částí jedenáct. V následujícím textu stručně shrneme podstatné změny ve znění zákona ovlivňující chod zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. K analýze těchto zákonů jsme využili internetového portálu [Zákony pro lidi.cz](http://zakony.pro lidi.cz). Důvodové zprávy z konkrétních období jsme prostudovali na stránkách Poslanecké sněmovny parlamentu ČR (sněmovní tisk).

V původním vyhlášeném znění zákona 359/1999 Sb., zákona o sociálně-právní ochraně dětí (dále zákon SPOD), se nově zřizuje i Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně, který je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí (dále MPSV), což trvá dodnes. MPSV měla jako jediná oprávnění vydávat pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí, tedy i k registraci zřizování zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále ZDVOP) a to až do roku 2002. Mezi první významnou změnou, způsobenou reformou veřejné správy, totiž byla novela č. 272/2001 Sb., která upravovala kompetence jednotlivých orgánů sociálně-právní ochrany dětí, které připadly na jednotlivé Krajské úřady. K porovnání základního rozdílu vnímání ochrany dítěte minulého a současného znění zákona SPOD můžeme uvést například § 5, který zahajuje základní pravidla a říká, že: „Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte.“ Nyní tento paragraf patří mezi základní ustanovení a uvádí: „Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte.“

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc se nacházelo pod § 42 (najdeme doposud). V jeho původní verzi, která není v prvním odstavci doposud výrazně změněna, se říká: „Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, a v zajištění lékařské péče zdravotnickým zařízením, psychologické a jiné obdobné nutné péče.“ První změna, která se podepsala na typu přijetí do péče, ale taky na délce pobytu v ZDVOP, proběhla na základě přijetí zákona o ústavní a ochranné výchově. „S přijetím zákona o ústavní a ochranné výchově byla přijata novela zákona o rodině, která od 1. 7. 2002 ukládá soudcům před vydáním rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy zkoumat, zda péči o dítě nelze zajistit náhradní rodinnou péčí či péčí v ZDVOP. Svěření dítěte do péče ZDVOP tak bylo nově koncipováno jako alternativa k nařízení ústavní výchovy dítěte a bylo umožněno, aby v ZDVOP na základě soudního rozhodnutí pobývaly rovněž děti, kterým je třeba zabezpečit náhradní péči z důvodu dlouhodobých překážek na straně rodičů.“ (Barvíková, Poloncyová, 2012, s. 13).

Teprve v roce 2006 se změnila krátká zákonná úprava ZDVOP, kdy měl vládní návrh novely nastavit podmínky zavazující zřizovatele zařízení k zajištění určité kvality. V zákoně SPOD k rozšíření došlo např. v § 6, který určuje, na koho se sociálně-právní ochrana zaměřuje. Nalezneme první možnosti a povinnosti ředitelů, jako osoby samotné, a ne povinnosti ústavů. Vznikají poradní sbory pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče, které mají povinnost zřizovat hejtmani jednotlivých krajů, ale i ministr MPSV. Důležitou změnou bylo také vložení nové hlavy s označením V, která popsala pěstounskou péči na přechodnou dobu. Avšak zamezit umístování dětí do 1 roku do ústavního zařízení (popř. ZDVOP), tak jak podaný vládní návrh zamýšlel, se ve schválené právní legislativě neobjevilo.

Pro ZDVOP samotný je však největší změnou § 42, který se rozšířil na deset odstavců. „Důvodem této úpravy je skutečnost, že novela zákona o rodině vzešlá z poslanecké iniciativy dává možnost soudům s účinností od 1. července 2002, svěřovat dítě do péče těchto zařízení. Tak se zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, koncipované jako přechodné útočiště pro ohrožené děti vystavené akutnímu nebezpečí, stala zařízeními obdobnými školským zařízením pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy. Proto je třeba a plně odůvodněno zakotvit pro zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc zajištění obdobných požadavků na vybavení a provoz, jaké se požadují u uvedených školských zařízení. Navrhovanou úpravou se rovněž provádí závazek stanovený v čl. 3 odst. 3 Úmluvy o právech dítěte,...“ (návrh 995, s. 52). Z tohoto odůvodnění vzešly změny v zákoně, které mapují na základě, jakého způsobu se děti umísťují, jak a kdo podává návrhy na umístění, povinnosti pověřených sociálních pracovníků ke sledování výkonu ústavní péče. Dále byla zákonem stanovená povinnost nepřetržitého provozu ZDVOP, vedení evidence dětí a ohlašovací povinnosti zřizovatelů. Nově se do zákona SPOD vložil § 42b až § 42f, včetně nadpisu „Příspěvek na úhradu pobytu a péče“. V důvodové zprávě se píše: „Vzhledem k možnosti dlouhodobějšího pobytu dítěte v zařízení se stanovuje povinnost rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte podílet se na úhradě nákladů spojených s pobytem dítěte.“ (návrh 995, s. 54). V jednotlivých paragrafech jsou stanoveny podmínky, výše příspěvků, vyúčtování apod.

Vládní návrh novely řešil i otázku financování poskytování péče pro děti vyžadující okamžitou pomoc ze strany státu. V zákoně SPOD se nově objevuje název „Státní příspěvek pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc“ § 42g až § 42n. Pro sociální pracovníky, ale i poskytovatele sociálně-právní ochrany nemůžeme

opomenout taktéž zásadní změnu, kterou zaznamenává nově vložený § 49a s názvem „Odborná způsobilost pro poskytování sociálně-právní ochrany pověřenými osobami“. Odbornou způsobilostí se tak poprvé rozumí např. vysokoškolské studium v určitých studijních programech, absolvování akreditovaných vzdělávacích kurzů, apod.

V následujícím období se pouze zákonem 112/2006 Sb. zvyšoval státní příspěvek pro zřizovatele ZDVOP a v roce 2007 se zákonem 176/2007 Sb. rozšířily podmínky pro vznik nároku na tento příspěvek. Problematika zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc si však žádala další legislativní změny. Odborníci požadovali omezení kapacit, vymezení kompetencí ředitelů, charakterizovali požadavky na kvalifikaci osob pracujících s dětmi v přímé péči. Rozvíjelo se téma péče o děti do tří let (někdy dokonce až do sedmi). Ústředními tématy napříč politickým spektrem byly požadavky na sjednocení systému a postupná standardizace pobytových zařízení. Jak uvádí Macela (2019), dalším zásadním nedostatkem a velkým tématem byly bariéry rozvoje pěstounské péče na přechodnou dobu.

V rámci tématu naší práce si jen dovolíme podotknout, že zásadním způsobem nebyla řešena otázka mladistvých, přestože v roce 2004 vstoupil v platnost nový zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. Podle Sováka (2003) již tehdy bylo nutné brát v úvahu bouřlivý sociální vývoj, kterým Česká republika v posledních desetiletí procházela, a ten ovlivňoval chování, postoje i zvyšující se kriminalitu mladistvých.

Vláda předložila sněmovně návrh novely zákona dne 28. 12. 2011. Zástupcem navrhovatele byl ministr práce a sociálních věcí Jaromír Drábek. Přestože v návrhu ministr žádal o účinnost zákona již k 1. 7. 2012, kde apeloval na naléhavost změn v oblasti sociálně právní ochrany a upozorňoval na reformu nepojistných sociálních dávek sociální ochrany (kam patří i dávky pěstounské péče), tak rozsáhlá novela zákona o SPOD nabyla účinnosti až dne 1. 1. 2013. V důvodové zprávě (návrh 564) dále uvádí, že předložený návrh reagoval na následující skutečnosti:

1. Naplňování mezinárodních závazků České republiky, zejména Úmluvy o právech dítěte a Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod,
2. judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, Ústavního soudu ČR a Nejvyššího soudu ČR,
3. úkoly vyplývající ze strategických dokumentů,

4. výstupy z výzkumů a analýz současného systému péče o ohrožené děti v ČR, poznatky z domácí i zahraniční praxe.

Mezi obecnými cíli právní úpravy bylo vytvoření podmínek pro zabezpečení výchovy a všestranného rozvoje dítěte v jeho přirozeném rodinném prostředí nebo v náhradním rodinném prostředí. Dále důvodová zpráva vyžadovala zvýšení kvality systému zavedením standardů kvality a sjednocení postupů sociálně-právní ochrany dětí a vytvoření alternativ k nadměrnému umísťování dětí do institucionální péče. V neposlední řadě právní úpravy navrhovaly rozvoj profesionalizace pěstounské péče. Novela zavedla oficiálně pojem sociální kuratela pro děti a mládež a uložila orgánům sociálně-právní ochrany povinnost vyhledávat náhradní rodinnou péči pro každé dítě, které se ocitlo bez rodičovské péče. Z právní úpravy tak zmizel diskriminující pojem „dítě vhodné pro svěření do náhradní rodinné péče“. „Dochází ke sjednocení hmotného zabezpečení pěstounských rodin a převodu dávek pěstounské péče ze systému státní sociální podpory do systému sociálně-právní ochrany. Základní struktura dávek se nemění...Ustanovení se vztahují nejen na pěstouny, ale i na všechny osoby pečující, případně na osoby vedené v evidenci.“ (návrh 564, s. 106).

V zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc došlo k úpravě podmínek činností, včetně omezení počtu umístěných dětí (max. 28 dětí v zařízení) a omezení délky pobytu. „Jedná se o opatření, která by měla přispět k tomu, aby toto zařízení získalo formu zařízení spíše rodinného typu a aby poskytovalo pomoc okamžitou, tedy krizovou, nikoli dlouhodobou.“ (návrh 564, s. 101). K posílení rodinného charakteru se stanovilo, že jeden zaměstnanec může zajišťovat péči nejvýše o čtyři děti a zcela nově se ukládá povinnost spolupracovat s rodinou dítěte a poskytovat této rodině pomoc při vyřizování a zajišťování záležitostí týkajících se dítěte. Stanovila se také pravidla, za jakých podmínek lze přemísťovat dítě do jiného zařízení.

Aby nedocházelo k opakovaným kolizním situacím a střetům mezi zařízeními a rodiči, orgány sociálně-právní ochrany dětí nebo soudy, zakotvilo se jasné vymezení práv a povinností ředitele zařízení. Novela dále upravovala výši příspěvku na úhradu a péči rodičům umístěných dětí, která je platná dodnes, a to ve výši 1,6 násobek životního minima: „pokud je dítě umístěno v zařízení na základě souhlasu zákonného zástupce, sjednává se výše příspěvku v dohodě, kterou zákonný zástupce se zařízením uzavírá. Koeficient byl nově nastaven jako horní limit pro výši příspěvku s tím, že ředitel zařízení

je oprávněn v rámci správního uvážení stanovit i nižší částku příspěvku s přihlédnutím k okolnostem konkrétního případu a poměrům povinného rodiče.“ (návrh 564, s. 101). Významným zásahem byly právní úpravy státního příspěvku. Návrh novely navrhoval stanovení pevné částky odstupňované věkem dítěte. V zákoně se však nakonec objevila jedna částka ve výši 22 800,-, která náleží ZDVOP měsíčně za každé dítě.

Poslední informací z předcházejícího odstavce se pomalu blížíme k shrnutí současné situace. Další změny v zákoně byly jen technické nebo novelizované pouze na základě jiných zákonů. Aktuální témata ohrožených dětí se prolínají s pěstounskou péčí a neustávají ani diskuse o funkčním systému zprostředkovávání takové náhradní rodinné péče. Naopak je zaznamenán pokles pěstounů na přechodnou dobu a neplnění legislativních závazků spousty zařízení k úpravě přístupu k institucionální péči. Přestože se v roce 2012 naši zákonodárci vrátili k původnímu krizovému a okamžitému charakteru zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, tak nevzešla doposud významná legislativní podpora ze strany státu, což dokazuje například stejná výše státního příspěvku (chybějící finance se řeší dotačními tituly) nebo nejasná metodika vydána v roce 2018.

Problematika zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění, je v gesci Ministerstva práce a sociálních věcí. To na základě konzultací, příkladů dobré praxe a ohlasu široké, nejen odborné veřejnosti zpracovalo a v roce 2019 předložilo návrh k novele uvedeného zákona. Tato novela navrhuje několik opatření. V oblasti ZDVOP (předkládací práva MPSV) to jsou:

- stanovení regulačního nástroje pro stanovení nejvyšší přípustné kapacity konkrétního zařízení v rozhodnutí krajského úřadu
- zvýšení státního příspěvku pro zřizovatele ZDVOP z 22 800 Kč na 30 000 Kč
- změna pravidel pro krácení částky státního příspěvku v případě pobytu dítěte mimo zařízení
- snížení nejvyššího počtu dětí, které mohou současně pobývat v péči ZDVOP z 28 na max. 20 dětí
- zpřehlednění zákonné úpravy činnosti ZDVOP s jednoznačným oddělením podmínek pro umístění dítěte do ZDVOP
- zakotvení lhůty 1 roku jako nejdelší přípustné doby pobytu dítěte v péči ZDVOP

V době dopisování této diplomové práce byl návrh na úpravu zákona přepracováván a znovu podán ke schválení vládě ČR. Závěr této podkapitoly je tedy otevřený a plný očekávání.

2.2 Implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany dětí

Zásadní změnu v systému sociální péče přinesl zákon 108/2006 Sb. o sociálních službách. Jeho příprava trvala téměř třináct let a k tomu, aby mohl vstoupit v platnost od 1. 1. 2007, byla zpracována a vydána prováděcí vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. Mezi přílohami této vyhlášky jsou poprvé uvedeny obsahy standardů kvality sociálních služeb. Z původně navrhovaných sedmnácti standardů bylo schváleno patnáct. „Zmíněná příloha k zákonu o sociálních službách rovněž obsahuje celkem 49 kritérií, která osvědčují kvalitu poskytovaných sociálních služeb. Sedmáct kritérií má navíc zásadní povahu a jejich nenaplnění může vést až ke zrušení registrace poskytovatele“ (Čámský, Krutilová a kol., 2008, s. 10).

V oblasti sociálně-právní ochrany dětí se standardy kvality objevují až na základě zákona č. 401/2012Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony (dále novela zákona SPOD), platné od 1. 1. 2013, jak jsme již uvedli v předcházející kapitole. Jedním z cílů této novely bylo právě postupné sblížení pravidel činností pověřených osob v sociálních službách a pověřených osob k výkonu sociálně-právní ochrany. Je nutné připomenout, že ZDVOP jsou doposud často součástí zařízení, které je registrovaným poskytovatelem sociálních služeb. „Nezbytnost vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny vyplývá mimo jiné také z obecných opatření k výkonu rozsudků Evropského soudu pro lidská práva – prevence odebírání dětí z péče rodičů ze sociálně ekonomických důvodů, která schválila vláda České republiky usnesením č. 882 ze dne 7. prosince 2010. Ministerstvu práce a sociálních věcí je jako nelegislativní opatření uložena povinnost zavést do praxe nástroj diagnostiky zaměřené na identifikaci ohrožení (určení identifikátorů ohrožení dítěte a rodiny) a vytvořit metodiku k vyhodnocení situace dítěte s důrazem na preventivní proces včasné identifikace potřeb dítěte a rodiny.“ (MPSV, 2012 pracovní návrh vyhlášky, s. 29).

Novela zákona SPOD nově obsahuje § 9a, ve kterém uvádí, že: „Orgány sociálně-právní ochrany, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a pověřené osoby jsou povinny se

řídít při výkonu sociálně-právní ochrany standardy kvality sociálně-právní ochrany, které jsou kritérii určujícími úroveň kvality poskytování sociálně-právní ochrany. Plnění standardů kvality sociálně-právní ochrany se hodnotí systémem bodů.“ Dále v odstavci 4, uvádí, že:

„Standardy kvality sociálně-právní ochrany obsahují:

- a) principy a bodové hodnocení výkonu sociálně-právní ochrany,
- b) standardy sociální práce s klientem,
- c) standardy personálního a organizačního zajištění výkonu sociálně-právní ochrany,
- d) technicko-provozní zajištění sociálně-právní ochrany.“

Stejně tak, jako u zákona o sociální službě, byla i k novele zákona SPOD přijata prováděcí vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen vyhláška č. 473/2012 Sb.). Standardy kvality pro ZDVOP jsou doposud uspořádány v příloze č. 3 této stále platné vyhlášky. Obsahuje šestnáct standardů. Implementace změn v činnosti orgánů sociálně právní-ochrany dětí byla zajištěna individuálním projektem Ministerstva práce a sociálních věcí „Systémová podpora procesů transformace systému péče o ohrožené děti a rodin“ v rámci Operačního programu lidské zdroje a zaměstnanost. V rámci projektu došlo k optimalizaci činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Výstupy byly koordinovány s Ministerstvem financí. (MPSV, 2012 pracovní návrh vyhlášky). Do pilotáže tohoto projektu byla zapojena ZDVOP v Pardubickém kraji. Výstupem z této pilotáže a následné podpory všem ostatním ZDVOP vznikl v roce v 2014 Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany pro zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Tento manuál kopíruje uspořádání standardů kvality. Dodnes je využíván jako pomocný materiál (Hanzlíková, 2014).

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v procesu zavádění standardů kvality vzájemně spolupracovala a sdílela zkušenosti z jiných pracovišť a krajů. Troufáme si tvrdit, že jsou v současné době řádnou součástí a zároveň originálním dokumentem každé organizace. Postup při inspekci poskytování sociálně-právní ochrany platí podobně jako u postupu při provádění inspekce sociálních služeb. Předmětem takové inspekce je kvalita poskytování sociálně-právní ochrany stanovená výše uvedenými standardy. Provádí ji krajské pobočky Úřadu práce.

2.3 Pracovníci v sociálních službách

Veřejností zažitý pojem „Sociálka“, kterým jsou často obecně označovány osoby pracující v sociálních službách, jejich zařízeních, neziskových organizacích i na úřadech. „Málokdy a málokde jsou tito pracovníci vnímáni jako odborníci. Jejich možnosti jsou přeceňovány i podceňovány. Jejich profesní role není jasně narýsovaná ani pro spolupracující profesionály, ani pro veřejnost.“ (Matoušek, 2016, s. 7.) Přesto si s každým pracovníkem lidé spojí a představí úplně jinou činnost a taky k nim mají jiné názory, nároky a hodnocení. Samotná profese sociálního pracovníka je často zaměňována s pracovníkem v sociálních službách. Přestože mají podobný název, mají úplně jiné profesní funkce. Sociální pracovník vykonává sociální šetření, sociálně-právní poradenství, sociální prevenci, poskytování krizové pomoci, metodickou a koncepční činnost. Pracovník v sociálních službách je charakterizován spíše jako pracovník v přímé péči, asistent, teta, pečovatel, apod. Následujícím textem charakterizujeme sociálního pracovníka i pracovníka v sociálních službách z pohledu zákona. Závěrem se zaměříme na role pracovníka v sociálních službách, které jsou důležité pro jeho činnost v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Sociální pracovník se v současné době řídí legislativou § 109 a § 110 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. „Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb.“ (Česko, 2006). V odborné způsobilosti musí podle tohoto zákona splňovat vyšší odborné vzdělání v oborech zaměřených na sociální práci a sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociálně právní činnost, charitní a sociální činnost nebo vysokoškolské vzdělání získané studiem v bakalářském, magisterském nebo doktorském studijním programu zaměřeném na sociální práci, sociální politiku, sociální a speciální pedagogiku, sociální péči, sociální patologii nebo právo.

Pracovník v sociálních službách se řídí legislativou podle § 116 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. V náplni práce má přímou obslužnou péči o osoby, pečovatelskou a výchovnou nepedagogickou činnost. Součástí může být pomoc při vytváření pracovních

návyků nebo volnočasových aktivitách zaměřených na rozvíjení osobnosti. Nejčastěji je pak v povědomí veřejnosti pečovatelská činnost v domácnosti spojená s výkonem práce s osobami s fyzickými či psychickými obtížemi. Především jde o pomoc při osobní hygieně, oblékání či stravování. Odbornou způsobilost zákon upravuje dle vykonávané činnosti. V přímé obslužné péči a pečovatelské činnosti v domácnosti osoby je nutné alespoň základní vzdělání a absolvování akreditovaného kvalifikačního kurzu. U základní výchovné nepedagogické činnosti to už musí být minimálně střední vzdělání s výučním listem a absolvování akreditovaného kvalifikačního kurzu. Zákon poměrně rozsáhle popisuje každou pracovní náplň vykonávané činnosti.

2.4 Pracovník v roli sociálního pedagoga

Macela ve své publikaci (2019) uvádí příklad Slovenské republiky, která pojala profesionalizaci náhradní rodinné péče tak, že pěstoun (profesionální rodič) je zaměstnancem organizace, která pečuje o ohrožené děti. Zajímavé nám na tomto příspěvku přišly české argumenty, které tvrdí, že každý kdo pečuje o děti formou zaměstnaneckého poměru, je profesionálem bez vztahu k dětem. „Akceptace takového argumentu je nespravedlivá nejenom k zájemcům o náhradní rodinnou péči či stávajícím pěstounům, ale paradoxně také ke všem zaměstnancům ústavních zařízení.“ (Macela, 2019, s. 126). Na základě naší přímé zkušenosti s péčí o ohrožené děti v ZDVOP se následujícím textem pokusíme podpořit vyjádření Macely. Jsme toho názoru, že pracovník v sociálních službách se dostává do mnoha sociálních rolí kopírujících sociálně pedagogické prostředí, kdy profesní kompetence vytváří vztahy, bez kterých by nešlo dítěti poskytnout přijatelné podmínky k překonání krizové situace.

Prvním úkolem pracovníka v sociálních službách ZDVOP je poskytnutí dítěti bezpečné zázemí a srozumitelné prostředí. Dostává se do **role pečovatele**, který je povinen zajistit jeho péči čtyřicet hodin denně. V okamžiku přijetí dítěte se stává zároveň **intervenčním pracovníkem**, který musí umět pracovat s pocity dětí jako je strach, nedůvěra, ale i agrese. V případě mladistvých je často nutné postavit se do **role vychovatele (etopeda)**, který nejenže pracuje s respektem k jeho požadavkům, ale i stanovuje pravidla v novém prostředí.

V průběhu pobytu dítěte pracovník přirozeně dítě rozvíjí po stránce psychosociální. Pracovníci spolupracují na správném vývoji dítěte tak, jak by k tomu mělo docházet v běžné rodině. Rozvrhují den a čas mezi svěřené děti k plnění úkolů, ale i volnočasových aktivit. Vzhledem k plnění školních povinností dětí je i jejich **pedagogická role** nepostradatelnou činností. Mluvíme o zařízení, kde se děti ocitají s různými výchovnými, vzdělávacími, ale i fyzickými a psychickými problémy, proto je výhodou mít znalosti v oblasti **speciální pedagogiky**. I vztahy zákonných zástupců a dětí mohou být různé, čímž se někdy dostává pracovník i do **role mediátora**. **Základní zdravotnická a psychologická pomoc** je pro pracovníka opravdu nepostradatelnou osobnostní kompetencí. Samostatnou kapitolou je administrativa. Pracovník v sociálních službách se nevyhne úředním záznamům a v **roli úředníka** se ocitá v rámci plnění běžných denních zápisů stejně tak nutných dokumentů jako jsou individuální plány.

Podotýkáme, že popis takových sociálních rolí je součástí zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které prochází transformací (jako například námi sledované zařízení) ve smyslu přibližování vytvářet přirozené prostředí pro dítě. V takových případech je opravdu nutné, aby zřizovatelé a ředitelé pracovali na společném cíli a vycházeli z přímých zkušeností pracovníků v sociálních službách. Přímá péče v takovém prostředí totiž obnáší i běžné domácí práce. **Role uklízečky, kuchařky, pradleny, švadleny**, ale i například **kadeřnice a řidičky** (pochopitelně tyto role zastávají i muži – strýcové). Vytváření spoluúčasti dětí na plánování dne, uklizení, vaření, učení, ale i hraní a „nic neděláním“ jsou bezesporu součástí pracovní náplně, kterou je dobré zohledňovat jako profesionální přístup s vazbou na jedince i skupinu.

Pro výkon profese v jakémkoliv odvětví jsou charakteristické faktory, které ovlivňují psychiku pracovníků. V roce 2001 je popsal Kraus jako podmínky sociálně psychického charakteru, které jsou dány interpersonálními vztahy, způsoby řízení vedením, sociální únavou pracovníka, nepravidelné pracovní doby (i noční směny), vědomí ohrožení přímého styku s infekcemi, apod. V dnešní době bychom mohli doplnit často zmiňované nedostatečné finanční ohodnocení.

Velmi podceňované vnímáme i jednotlivé přístupy organizací k aktivním supervizím. Na základě našich zkušeností jsme přesvědčeni, že není doposud dostatečně vybudován samotný zájem ani ze strany pracovníků.

Sociální pedagogika vnímá profesi sociálního pedagoga jako specializovaného odborníka vybaveného teoreticky i prakticky pro záměrné, tedy výchovné působení na osoby a sociální skupiny (Procházka, 2012). Kraus uvádí, že výchozím předpokladem přípravy sociálního pedagoga by mělo být povolání na celý život. „...za prvé musí být koncipováno jako kontinuální, celoživotní, za druhé od počátku jako široké, zahrnující všechny oblasti s možností postupné další specializace.“ (Kraus, 2001, s. 38). Na základě takových informací věříme, že vysokoškolské studium v tomto oboru, má pro pracovníka v sociálně-právní ochraně dětí opodstatněný význam.

3 SPECIFIKA MLADISTVÝCH V LEGISLATIVNÍM SYSTÉMU ČR

K dnešnímu postavení dítěte předcházeli dlouhý společenský vývoj. Česká republika podepsala mezinárodní Úmluvu o právech dětí v březnu 1993. „Povinnost státu chránit děti před tělesným, psychickým a sexuálním násilím, chránit jejich zdravý vývoj a právem chráněné zájmy vyplývá pro Českou republiku z řady norem ústavního a mezinárodního charakteru.“ (Špeciánová 2007, s. 8).

V rámci tématu naší diplomové práce bylo splnění takové povinnosti, například přijetí zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. V roce 2004 vstoupil v platnost nový zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mladistvých), který upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy. Posledním výrazným zásahem vnímáme zcela nový a rozsáhlý Občanský zákon pod číslem 82/2012 Sb., který například postavení dítěte a rodičů upravil o nový právní termín „názor dítěte“. Právním postavením dítěte, nejen staršího patnácti let, se rozvířila velká společenská diskuse. K tomu ještě do sociálně-právní ochrany vynesly velké otázky vydané metodiky MPSV, které měly původně za úkol zpřehlednit a sjednotit postupy přistupování k postavení dětí starších patnácti let. (Metodická informace, 2018).

Touto závěrečnou kapitolou teoretické části jsme se pokusili ukázat někdy složitost plnění legislativních nařízení a sociálně-právního postavení vůči ochraně dětí. V první podkapitole poukazujeme na obecný legislativní rámec. Ve druhé podkapitole propojujeme období mladistvých s nejčastějšími příčinami umístění do zařízení vyžadující okamžitou pomoc. V poslední podkapitole velmi stručně uvedeme specifika pobytu mladistvého v takovém zařízení.

3.1 Systém sociálně-právní ochrany

Školák, který opouští povinnou školní docházku je stále považován za dítě, i když dosáhl patnácti let. Avšak procesní způsobilost získává právě dovršením této věkové hranice a v našich poměrech obdrží občanský průkaz, s kterým souvisí předpoklad částečné zodpovědnosti za jeho chování a jednání. Podotýkáme, že úplnou zodpovědnost nesou zákonní zástupci. U dítěte staršího dvanácti let se však už přihlíží k tomu, že je schopno

informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a sdělit ho. Rodič i orgány sociálně-právní ochrany mu musí věnovat pozornost. Otázkou však zůstává, zda je mladistvý schopen orientovat se v sociálně-právním systému.

V sociálně-právní ochraně dětí má hlavní roli koordinačního orgánu Ministerstvo práce a sociálních věcí. Bohužel o kompetence celistvosti sociální problematiky se dělí ještě s dalšími resorty. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy má na starosti zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Ještě pořád fungující kojenecké ústavy a dětské domovy do 3 let věku spadají pod Ministerstvo zdravotnictví. Již zmiňovaný zákon o soudnictví ve věcech mládeže zaštiťuje Ministerstvo spravedlnosti. Tato několikrát diskutovaná a kritizovaná roztržičnost kompetencí je zásadní překážkou v kvalitním fungování celého systému péče nejen o ohrožené děti.

Poslední rozsáhlé Metodické doporučení pro sociální kurátory a následně Metodické informace k některým otázkám, vztahujících se k umístování dětí do ZDVOP, vydalo Ministerstvo práce a sociálních věcí počátkem roku 2018. Tyto metodiky nejen v péči o mladistvé vzbudily ještě více otázek a administrativní zátěže jak pro kurátory, tak pro ZDVOP. Z písemné komunikace s Kristýnou Jůzovou Kotalovou, vedoucí oddělení koncepce ochrany práv dětí a transformace služeb pro rodiny a děti (e-mail ze dne 4. 5. 2020) jsme si ověřili, že *„metodické doporučení ve své původní ucelené formě aktuálně nepatří mezi oficiální metodické dokumenty MPSV.“* Dále však uvedla: *„Vzhledem k probíhajícím přípravám novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí zároveň není připravováno ani nové metodické doporučení. Je nicméně důležité uvést, že zákonná ustanovení, jejichž výklad výše uvedené metodické doporučení poskytovalo, jsou platná i nadále.“*

Podstatné pro mladistvého je uvědomit si kolik institucí je možné oslovit a na koho se obrátit v případě ohrožení, ale i běžných nejistot a pochybností. Základní informace pro něj plynou z obecného principu Úmluvy o právech dítěte. První kontakty může najít už ve školním prostředí. Oslovit může pedagogy a školní psychology. V prostředích školy je dnes běžná nabídka sociálních programů a prevencí v blízkosti jejich domovů. Další cestou mohou být orgány sociálně-právní ochrany dětí a spolupráce se sociálními pracovníky, sociálními kurátory pro děti a mládež, ale také terénní službou. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je taktéž připraveno poskytnout nepřetržitou službu.

3.2 Příčiny k umístění mladistvého v ZDVOP

Adolescence je náročné vývojové období. Jak jsme již v předchozích kapitolách shrnuli, není jednoduché se orientovat v rychlých změnách v sociálním světě. Možné příčiny samotných žádostí dětí nebo soudního umístění mohou vyplývat z několika mnoha důvodů. V následujícím textu vybereme ty nejčastější důvody přijetí dítěte do zařízení, které sledujeme u mladistvých.

Velmi diskutovaným a kritizovaným tématem umístění jsou **bytové a finanční důvody**, které samy o sobě nevedou k opodstatnění přijetí dítěte do zařízení. Občanský zákoník v §971 říká: „Nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, nemohou být samy o sobě důvodem pro rozhodnutí soudu o ústavní výchově, jestliže jsou jinak rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění dalších povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti.“ V dnešní době je mnoho rodin ohroženo chudobou, ztrátou zaměstnání nebo dluhy. Tyto ekonomické důvody nejvíce vnímají právě mladiství, kteří mohou často utíkat od problémů svých rodičů. U mladistvého, který chce být přijat do ZDVOP na vlastní žádost je nutné reflektovat skutečný důvod k jeho přijetí, avšak nepodceňovat míru akutnosti řešení situace.

Dle občanského zákoníku 89/2012 Sb. §32 mají rozhodující úlohu ve výchově dětí rodiče. **Nezvládnutí výchovy a neshody v rodině** dítěte se projevují především výchovnými problémy – lhaním, záškoláctvím, agresí, šikanou, krádežemi, vandalismem, závislostním chováním a rizikovým sexuálním chováním. Opět takové důvody nejsou posuzovány tak, aby bylo dítě přijato do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Je-li mladistvý nalezen policií a nelze navázat kontakt se zákonnými zástupci, může orgán sociálně-právní ochrany navrhnout pobyt v zařízení sociálně-právní ochrany dětí.

Děti se do ZDVOP dostávají i v případě pouhého **podezření ze syndromu CAN**. K zanedbávání patří také opomíjení zdravotní péče - absence preventivních prohlídek, zanedbávání pokynů lékaře, nepodávání potřebných léků či nedodržování léčebných procedur. Pokud se opět budeme zabývat mladistvými, většinou jsou tyto problémy odhaleny v rané pubertě. Zde připomínáme velkou výhodu zákona o sociálně-právní ochraně dětí, že samotné dítě si může požádat o umístění i bez vědomí rodičů či jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte.

V současné době spousta dětí vyrůstá pouze s jedním rodičem, bez vazby na širší rodinu.

Zdravotní problémy rodičů a jejich hospitalizace mohou být dalším důvodem k umístění nejen malého dítěte, které zůstane v bezprostředním ohrožení života, ale i mladistvého, který v daném okamžiku zůstává bez zákonného zástupce.

Na závěr si připomeňme, že umístit dítě do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc lze čtyřmi cestami:

- na základě rozhodnutí soudu (pouze na základě vykonatelného rozhodnutí)
- na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností (avšak do 24 hodin od umístění musí být zajištěn souhlas rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu nebo musí být podán návrh k soudu na nařízení předběžného opatření)
- na základě žádosti zákonného zástupce dítěte nebo jedná-li se o dohodu mezi zákonným zástupcem a zařízením pro okamžitou pomoc
- požádá-li o to dítě (na základě žádosti a písemného záznamu o přijetí dítěte a dále stejný postup jako na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností)

3.3 Specifika pobytu mladistvého aneb 15+

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc musí taktéž vycházet z principů, které uvádí již v roce 2007 Špeciánová: „Dítě má právo požádat o pomoc i bez vědomí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte, což je třeba zdůraznit.“ Potvrzuje i námi výše uvedené tvrzení, že „...Dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory, má právo pro účely sociálně-právní ochrany dětí tyto názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za jeho výchovu.“ (Špeciánová, 2007, s. 17). Pro pracovníky zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je nejdůležitější poskytnout dítěti ochranu a bezpečí. Z legislativního hlediska však nesmí už při příjmu ohroženého dítěte opomíjet na dokumenty a postupy, které chrání nejen samotné dítě, ale i pracovníky před jakoukoliv újmou.

Specifickým krokem je **dokumentace s mladistvým**. Citace z původní metodiky, která se odkazuje na občanský zákoník a celkovému legislativnímu postavení k dítěti staršímu patnácti let, uváděla „Obecně tedy platí domněnka, že dítě starší patnáct let je již schopno

uzavřít samostatně dohodu se zařízením ohledně svého pobytu a je schopno pochopit účel a smysl ZDVOP, tedy co pobyt v zařízení pro něho znamená, jaká má rizika a jaké přínosy a jaká jsou práva a povinnosti zařízení i jeho samotného.“ (metodika 2018, s. 45). Na základě takové informace má ZDVOP doposud vypracované **dohody o pobytu** jak pro zákonné zástupce, tak pro dítě starší výše uvedené věkové hranice. Zaměstnanec ZDVOP je povinen zhodnotit rozumovou a volní vyspělost, kterou však nemůže odůvodnit pouze odkazem na věk. V případě pochybností o jeho způsobilosti musí postupovat tak, jakoby příjem dítěte probíhal na žádost OSPOD.

Uzavře-li mladistvý dohodu o svém pobytu v zařízení, může ji také kdykoli **ukončit**. Pracovníci v přímé péči ani jiní zaměstnanci ZDVOP ho prakticky nemohou donutit zůstat a to ani v případě mladistvého umístěného na základě soudního rozhodnutí, protože ZDVOP není detenčním zařízením. Jejich působení na mladistvého je možné pouze vysvětlováním situace. V opačném případě by se dopustili omezení jeho osobní svobody.

Při pobytu mladistvého je pro pracovníky v sociálních službách složité vyhodnocovat spolupráci, dobu návratů z **vycházek a vyhodnocovat situace** pro kontaktování policie nebo jiných odborných zásahů. Podle metodiky i psychologické pomoci může mladistvý v ZDVOP využít pouze bude-li si to on sám přát. Připomínáme, že zmiňovaná metodika již není oficiálním metodickým dokumentem MPSV. Přesto byla spouštěcím impulzem pro zavedení spousty opatření ve smyslu péče o mladistvé.

Závěrem teoretické části bychom chtěli uvést, že sociálně-právní ochrana dětí je stále vyvíjející se institut, který podléhá potřebám společnosti. Z odborných diskusí však vyplývá, že vlivem politických rozhodnutí a nedostatečné komunikace není doposud celkový systém péče zcela ukotven. Tato nejistota bude vždy ovlivňovat nejen ZDVOP, ale jakékoli zařízení v sociálně-právní ochraně dětí.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 PLÁN VÝZKUMU

Jak jsme již v teoretické části poukázali, jedním z možných krizových řešení mladistvých je právě umístění v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP). Pro náš výzkum jsme zvolili konkrétní zařízení, které od roku 2015 úspěšně prochází transformací. Vznikem nového fenoménu (zvýšení věkové hranice do 18 let) v námi sledovaném ZDVOP se vědecká pozornost obrátila na pracovníky v sociálních službách (dále PvSS), kteří doposud pečovali o děti s věkovou hranicí 10 let a mladiství byli přijímáni zcela výjimečně.

Šanderová (2005) uvádí, že vědci vycházejí spíše z intuice než z jasně a jednoznačně formulovaných hypotéz. Vlastní profesní zkušenost a aktuálnost vyvolaly mnoho otázek, které nás jednoznačně vedly ke kvalitativní metodě výzkumu a naše rozhodnutí potvrzuje i text Švaříčka (2014), který uvádí, že kvalitativní přístup v sociálních vědách vychází z toho, jak jsou různé pojmy a vztahy chápány aktéry sociální reality. Aktéři jsou odborníci na sociální situace, které prožívají. Společně s výzkumnou metodou jsme stanovili i hlavní výzkumný problém - Zkušenost pracovníků v sociálních službách s pobytem mladistvých v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

V následujících podkapitolách se zaměříme hlavně na teoretickou přípravu našeho výzkumu. Postup při stanovování výzkumného cíle a otázek, volby výzkumného souboru a metody sběru dat. V závěrečné podkapitole shrneme základní teoretická východiska ze zvolené metody analýzy dat.

4.1 Výzkumný cíl a výzkumné otázky

Hlavním cílem bylo analyzovat nové zkušenosti pracovníků v sociálních službách s pobytem mladistvých v daném zařízení. Na základě takto stanoveného cíle jsme zvolili hlavní výzkumnou otázku. „Výzkumná otázka nám umožňuje zúžit výzkumný problém na velikost, která je reálně zkoumatelná.“ (Straus, Corbinová, 1999, s. 24).

HVO: Jaká je zkušenost pracovníků v sociálních službách v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc s pobytem mladistvých?

Koutná Kostínková s Čermákem (2013) uvádí, že v perspektivě interpretativní fenomenologické analýze není nutné výzkumnou otázku více konkretizovat, protože co je významné, se ukáže v tématech, které budou vycházet z analýzy.

4.2 Výzkumný soubor

Jak uvádí Miovský (2009) různí autoři užívají různé třídění v klasifikaci metod výběru výzkumného vzorku. Podle něj jsme charakterizovali metodu záměrného totálního výběru výzkumného souboru. V našem případě se jedná o výzkum žité zkušenosti pracovního týmu v daném zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Podle organizační struktury jsme oslovili daný počet pracovníků v sociálních službách a na základě předběžného rozhovoru nám byla přislíbena plná účast na výzkumu. Pro účely ohniskové skupiny jsme podle Morgana (2001) dodrželi homogenní skupinu s účelově vybranými vzorky.

Konkrétní výzkumný soubor tvoří sedm pracovníků v sociálních službách, včetně výzkumníka. Ke dni uskutečněného setkání se nemohla dostavit jedna pracovnice. Výzkumného šetření se tedy zúčastnilo šest participantek ($p = 6$). V následující tabulce znázorňujeme pro přehlednost jednotlivé participantky s užitím smyšlených jmen pro interpretaci dat. Dále uvádíme obor vzdělání před nástupem do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a délku pracovního poměru.

Participantka	Interpretace dat	Délka PP v ZDVOP	Obor vzdělání
P1	Zdena	15 let	sociálně pedagogické
P2	Dana	36 let	zdravotnické
P3	Věra	26 let	zdravotnické
P4	Olga	29 let	zdravotnické
P5	Pavla	5 let	sociálně pedagogické
P6	Karla	10 let	pedagogické
P7	nepřítomná	13 let	sociálně pedagogické

Tabulka 1: Přehled participantek

4.3 Technika sběru dat - ohnisková skupina

„Při zkoumání některých sociálních jevů se ukázalo prospěšné zjišťování názorů či postojů u více respondentů zároveň“ (Sedláček, 2014, s. 184). Nejen na základě této citace jsme jako metodu k získání kvalitativních dat zvolili ohniskovou skupinu. „Je to metoda povzbuzující spontaneitu a skupinovou interakci a umožňuje nám pozorovat členy cílové populace aktuálně reagující na dané téma.“ (Miovský, 2006, s. 175). Morgan (2001, s. 17) k definici ohniskové skupiny uvádí, že je to zaměření (ohnisko) diskuze, která je určena tématem a zájmem badatele. „Společným cílem samostatných ohniskových skupin je poučit se o postojích účastníků a o jejich názorech na předmět badatelova zájmu...“

V rámci standardizace diskuze a moderátorovy angažovanosti jsme zvolili přístup k vedení ohniskové skupiny trychtýřovou strategií. Jak uvádí Morgan (2001) začíná skupina volnou diskusí a postupně přechází ve strukturovanější diskusi o určitých otázkách. Miovský (2006) takovou skupinu nazval - polostrukturovanou ohniskovou skupinou a výhodou označuje lepší možnost moderátora průběžně udržet určitou základní úroveň diskuse a přitom dávat účastníkům dostatečný prostor na individuální vyjádření i prostor pro práci se skupinovou interakcí.

4.4 Způsob analýzy dat - interpretativní fenomenologická analýza

Z teoretické části lze vyčíst náplň činností pracovníků v sociálních službách a mnoho by se dalo odvozovat od těchto skutečností. Přesto považujeme za nutné porozumět žité zkušenosti konkrétních pracovníků na výše uvedený fenomén. K interpretativní fenomenologické analýze (dále jen IPA) nás vedla i skutečnost, že s konkrétním fenoménem a pracovním kolektivem máme osobní zkušenost a jak je uvedeno ve stejné publikaci následné citace, z povahy IPA vyplývá, že i výzkumník je participantem. „Výzkumník v perspektivě IPA fenomenologicky prozkoumává zkušenost konkrétního člověka z jeho perspektivy a zároveň si uvědomuje, že v tomto porozumění hraje ústřední roli také výzkumníkova zkušenost a jeho pohled na svět, stejně jako interakce mezi ním a participantem.“ (Smith, 2004: IN Koutná Kostínková, Čermák, 2013) „Výsledkem výzkumu je spíše teoretické vyjádření zkoumané reality než sada čísel nebo skupina volně vztažených pojmů.“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 15)

5 SBĚR A ZPRACOVÁNÍ DAT

V počátcích výzkumného plánu jsme se zaměřili pouze na jedno zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Výhodou pro výzkum se jevilo pro nás známé prostředí tohoto zařízení a tím jednodušší komunikace nejen v rámci základních etických otázek. Již v červenci 2019 jsme proto oslovili ředitele tohoto zařízení. Po vzájemné dohodě jsme usoudili, že v naší diplomové práci nebudeme jmenovat konkrétní zařízení, přestože budeme vycházet z daných změn (daného fenoménu) a zkušeností pouze tohoto zařízení. Dále jsme oslovili jednotlivé pracovníky v sociálních službách (PvSS). Se záměrem naší diplomové práce jsme seznámili i vedoucího pracovníka, který byl k výzkumu nakloněn.

V rámci přípravné fáze bylo nutné vyřešit etické otázky, naplánovat a realizovat ohniskovou skupinu, časově zajistit transkripci a zpracování dat.

5.1 Etické otázky

V první řadě při pokládání etických otázek vycházíme z předpokladu Spousty (2009), že jsme schopni z dané skutečnosti něco poznat a toto naše neúplné poznání můžeme korespondovat s realitou. Kromě obecných morálních zásad jsme po celou dobu výzkumu nezapomínali na požadavky, jako jsou např. objektivnost, pravdivost, nestrannost, korektnost, originalita nebo sebekritičnost.

Kamerové zařízení odmítly kolegyně (participantky) již při prvních konzultacích. Obrazového materiálu jsme proto v tomto výzkumu nemohli použít. „Etická odpovědnost výzkumníka zahrnuje všeobecné principy akademické integrity a poctivosti a respekt k ostatním lidem, kteří se na výzkumu podílejí.“ (Punch, 2008, s. 86). K zachycení interakcí ve skupině jsme tedy využili osobních poznámek moderátora a pozorovatele. K pořízení audio záznamů jsme věřili mobilnímu telefonu a tabletu. K tomuto nahrávání jsme získali ústní souhlas a zaznamenali ho i v audio příspěvku. Výhodou pro výzkumníka vnímáme hlavně to, že jsme se navzájem znali a že výzkumník je zároveň kolegou a participantem v ohniskové skupině. Ze strany participantek jsme cítili důvěru a ochotu účasti na výzkumu.

5.2 Realizace ohniskové skupiny

Na základě stanovení výzkumného vzorku jsme měli přislíbenou plnou účast na výzkumu. Celkový počet participantů k ohniskové skupině bylo sedm osob. Pracovníci v sociálních službách pracují v nepřetržitém provozu, a proto bylo nutné nenarušit provoz zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Termín setkání byl dohodnut na datum 24. 2. 2020 a na základě spolupráce s vedoucím byl zajištěn i odpovídající prostor. „Dobré zázemí pro diskusi je často zmiňováno jako klíč k celkovému úspěchu.“ (Sedláček, 2014, s. 188).

V rámci zahájení setkání jsme znovu participantky seznámili s cílem diplomové práce, představili roli moderátora a pozorovatele. Všechny participantky poskytly ústní informovaný souhlas a byly ujistěny, že získaná data budou použita pouze pro danou diplomovou práci a budou zcela anonymní.

Pro větší přehlednost jsme rozdali písemné zpracování etických zásad a základní pravidla pro ohniskovou skupinu. Tyto základní pravidla shrnul Miovský (2009) z publikací autorů Morgan, Kreuger, Casey a Greenbaum:

- hovoří vždy pouze jedna osoba,
- nesmí probíhat žádné vedlejší rozhovory mezi sousedy,
- diskuse se účastní všichni přítomní účastníci,
- nikdo nemá dominantní roli,
- každý má právo říci svůj názor,
- každý má právo se k názoru jiného vyjádřit, nemá ale právo jej odsuzovat či jinak dehonestovat,
- každý má právo odmítnout odpověď, pokud je mu odpověď nepříjemná a nemůže být do odpovědi nucen,
- každý má právo zastavit svoji odpověď, nechce-li pokračovat,
- každý má právo v případě nutnosti ukončit svoji účast ve skupině,
- informace, které se účastníci o sobě navzájem dozvědí, patří pouze jim a žádné jiné osobě,
- účastníci se oslovují jménem a nepoužívají pro oslovení nadávky atd.,
- záznam a další údaje z průběhu skupiny slouží výhradně výzkumným účelům a je zajištěna ochrana osobních údajů.

Vzhledem k tomu, že ohnisková skupina tvořila poměrně úzký pracovní kolektiv, nebyl problém navázat příjemnou atmosféru a v rámci úvodní otázky se všechny vyjádřily ke společnému cíli, pochopení zadání a jejich pohled na zpracovávané téma. Z počátku byla cítit oboustranná nervozita a opatrnost. V průběhu diskuze jsme však cítili změnu a možná i potřebu témata volně otevírat. K hlavnímu tématu nebylo nutné participantky více povzbuzovat. Po objasnění principu práce v ohniskové skupině se samy ujaly slova a postupně na sebe vzájemně navazovaly.

„Začínáme zkoumanou oblastí, fenoménem a necháváme, aby se v průběhu výzkumu mohlo „vynořit“ to, co je v této oblasti významné, aniž to dopředu předjímáme či jakkoli označujeme.“ (Mioviský, 2006, s. 226). K hlavní části se participantky vyjadřovaly hned. Po celou dobu nebylo téměř nutné diskusi moderátorem řídit, udržovat nebo ožивovat. Všechny participantky přinášely zajímavé informace, osobní postřehy, dodržovaly pravidla ve skupině. Diskuse byla přerušena krátkou přestávkou, kdy se dostavila šestá participantka a zapojila se do diskuse. Z hlediska pozorovatele se však participantky po úvodním vyjádření stále více věnovaly řešení jejich žité zkušenosti než popisu zkušeností samotných.

Hlavní téma po celou dobu určovaly participantky. Dynamika rozhovoru byla svižná a navazující. Některé okamžiky však vedly k hlubšímu a tichému zamyšlení. V závěru jsme dali všem participantkám prostor, aby se v případě potřeby vyjádřily k čemukoli, co nestihly v průběhu diskuse sdělit. Zde jsme slyšeli osobní vnímání jejich zkušeností v relativně krátkých odpovědích.

Vznikaly okamžiky, kdy v místnosti zůstávalo ticho. Bylo znatelné vcítění se do problematiky. Často jsme byly vnořené do vlastních vzpomínek a zamyšlené nad žitými zkušenostmi. „Je potřeba, aby se výzkumník uměl ve vhodné chvíli do diskuze přidat a aktivně ji facilitovat, a v jiné chvíli se z diskuse pro změnu zcela stáhnout a nezasahovat do ní.“ (Mioviský, 2006, s.179).

Z pohledu výzkumníka musíme konstatovat, že diskuse často sklouzávala do hypotéz možného řešení daných zkušeností, než k samotnému žitému prožitku participantek. Přesto jsme nezasahovali, jelikož jsme předpokládali, že za zkušenost se dá považovat i příprava na neustálé změny v daném zařízení. Tento předpoklad jsme si potvrdili v následné analýze.

5.3 Transkripce a způsob zpracování dat

Postupná transkripce diskuse probíhala počátkem března 2020. Po prvotním přepsání jsme přiřazovali jednotlivé označení participantek, podle poznámek moderátora a pozorovatele. Již při tomto doplňování jsme si taktéž vyznačili první informace, které k nám z diskuse plynuly. Dále jsme pokračovali využitím programu MAXQDA, který je určený pro analýzu kvalitativních dat. Tento program poskytuje mnoho funkcí, které analyzují dané kódy a jejich segmenty. Je možné využít různých grafických nástrojů.

Obrázek 1: Ukázka z programu MAXQDA

Podle prostudovaných materiálů neexistuje jednotný a pevně daný postup vedení námi zvolené analýzy. Vzhledem k tomu, že výzkum z velké části považujeme za zkušební, tzv. sondovací, nehledali jsme již další skupiny a nesrovnávali ani jiné zařízení vyžadující okamžitou pomoc se stejným fenoménem. Program MAXQDA je připraven na srovnávání, hledání souvislostí více výzkumných skupin. Tuto skutečnost jsme vnímali hlavně v postavení k naší jediné ohniskové skupině. Proto jsme se neustále vraceli i k ručnímu označování témat v tištěných materiálech.

Analýzu dat interpretativní fenomenologické analýzy jsme částečně zpracovávali podle jednotlivých kroků, které popsali Smith, Flowers a Larkin (2009, in: Koutná Kostínková a Čermák).

V okamžiku kdy se před námi objevila úplná transkripce diskuse ohniskové skupiny, jsme vnímali určité napětí, ale taky vzrušení. Vzhledem k úzkému vztahu k danému zařízení jsme pociťovali zodpovědnost i kus loajality k danému textu. Sami prožíváme nový fenomén a otázky vyplývaly hlavně v kompetenci objektivního přístupu k získaným datům. Nejen práce s mladistvými v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, ale i samotné vedení ohniskové skupiny pro nás bylo novou zkušeností. Autorka diplomové práce vnímala analýzu dat z pohledu výzkumníka jako neuvěřitelnou výzvu a z pohledu pracovníka v sociálních službách jako cestu k porozumění.

Opakovaným poslechem a souběžným čtením textu jsme se znovu mohli vracet do daného okamžiku skutečné diskuse. Poznámky během realizace ohniskové skupiny nám dopomohly si připomenout významné interpersonální vztahy, hlasy a tóny participantek a celkové atmosféry pracovního týmu. Zajímavým postřehem pro výzkumníka byl okamžik uvědomění, kdy participantky přestal vnímat jako známé kolegyně.

Na základě opakovaného poslechu jsme si zapsali do tištěného textu první připomínky a postřehy. Poté jsme přešli k programovému zpracování. Opětovně jsme text poslouchali a četli. Postupně se vnořovali určité části textů (citace - segmenty), které jsme si označovali jednoduchým pojmem (subkódy). Tyto části textů jsme vytiskli, čímž jsme docílili dekonstrukce textu a v tištěné podobě opět zaznamenávali jednotlivé významy.

Z deskriptivního pohledu jsme si všimli, že participantky od popisů zkušeností, často odbíhaly k řešení hypotetických situací. Dále nás zaujalo používání slovního spojení „...myslím si...podle mě...z mého pohledu“, ale i slova „jo“ jakoby potvrzení předchozího názoru samotné participantky. Části textů již v prvotním tisku vytvářely možné budoucí interpretativní citace participantek, na základě kterých vznikaly také konceptuální komentáře výzkumníka.

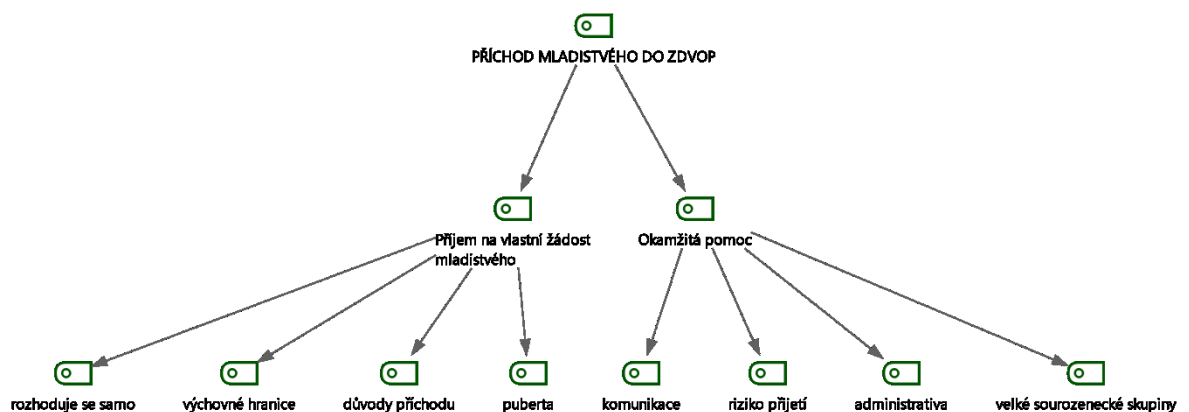
Ručně vypsané poznámky, se kterými jsme neustále pracovali v papírové podobě, se staly důležitým prvkem pro tvorbu výstižných témat i v práci s programem. Zde jsme pracovali s pojmenovanými tématy (subkódy), postupně je redukovali a zařazovali do témat nadřazených (kódů nadřazených). Jednotlivá nadřazená témata (kódy) již postupně nastiňovala samostatné okruhy.

K mapování vzájemného propojení nadřazených kódů jsme se opět vrátili k poslechu ohniskové diskuse. Zároveň jsme si připomněli první poznámky. V programu MAXQDA

jsme souběžně s poslechem a poznámkami vytvořili témata, která jednotlivé kódy spojovala. Pro přehlednost jsme získali obrázky hierarchie kódů a subkódů (viz obrázky č. 2, 3 a 4).

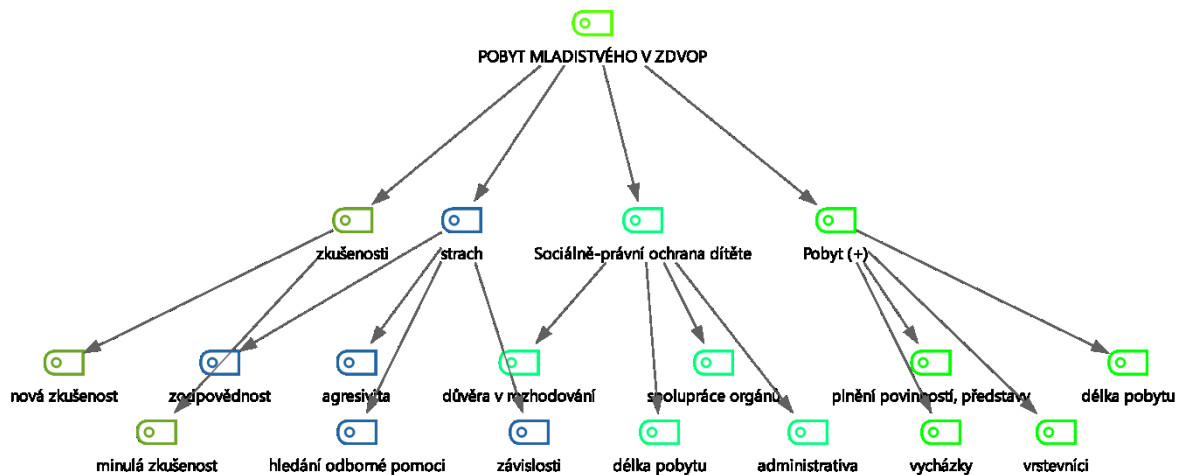
Základní jednotkou v našem výzkumu je skupina – pracovní tým pracovníků v sociálních službách. K analýze jsme proto přistupovali hlavně z pohledu vnímání skupinové zkušenosti s novým fenoménem. K výběru hlavních tematických okruhů jsme se rozhodli na základě nejvýraznějších reakcí participantek a energie interakce celé skupiny.

Hierarchický model kódů a subkódů

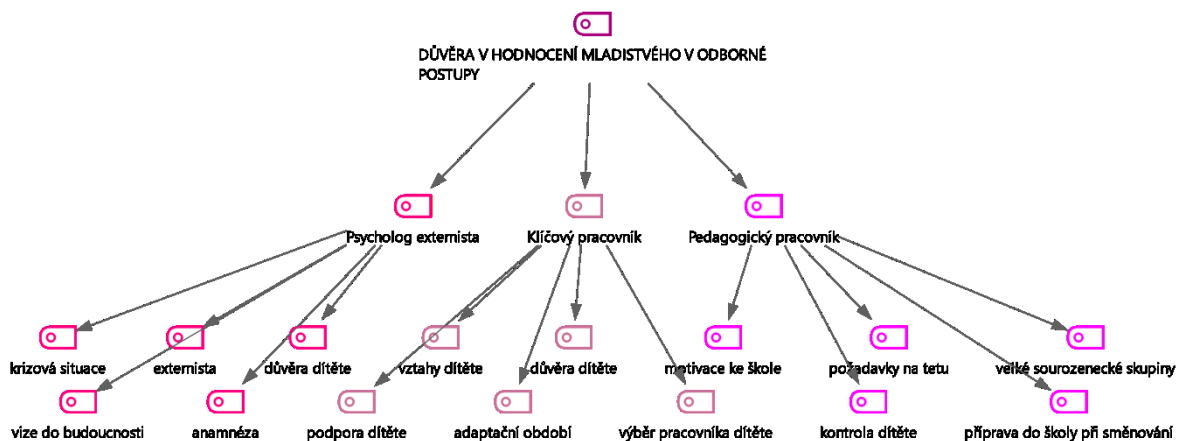
Obrázek 2: Příchod mladistvého do ZDVOP

Hierarchický model kódů a subkódů

Obrázek 3: Pobyt mladistvého v ZDVOP

Hierarchický model kódů a subkódů

Obrázek 4: Důvěra v hodnocení mladistvého odbornými postupy

6 INTERPRETACE DAT

Na základě zpracované analýzy, která nás dovedla až do fáze nadřazených kódů, jsme hledali cesty jakým způsobem zajistit celistvost interpretace těchto dat. Nadřazené kódy jsme tedy uspořádali pod jednotlivá témata, tak aby pro čtenáře vznikl souvislý příběh, ze kterého bude zřejmá perspektiva zkoumaného fenoménu a přímé zkušenosti účastnic. „Témata, která jsme identifikovali, doplňujeme našimi komentáři a přímými citacemi respondentů podkládáme naše tvrzení. Klíčové je jasně rozlišovat mezi tím, co řekl respondent a co je naše interpretace.“ (Koutná Kostínková, Čermák, 2013, s. 23).

Následující podkapitoly jednotlivých témat jsme uspořádali tak, aby kopírovala zkušenosti pracovníků v sociálních službách v cestě dítěte, které je přijímáno, ubytováno a hodnoceno v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Obrázek 5: Ukázka z programu MAXQDA – Mrak slov

6.1 Příklad mladistvého do ZDVOP

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je zařízením, které má zákonnou povinnost poskytovat služby a zajistit jeho provoz nepřetržitě. Na základě této skutečnosti je pro pracovníky v sociálních službách běžnou náplní práce i příjem dítěte do zařízení v jakoukoliv denní i noční hodinu. Je povinen znát zákonný postup i administrativní kroky k řádnému přijetí mladistvého. Jak jsme již poukazovali v teoretické části, může o umístění požádat i samo dítě. V případě mladistvých je tedy oproti minulé zkušenosti pravděpodobnost, že se k umístění přihlásí sám, poměrně velká.

■ Příjem na vlastní žádost

Z analýzy ohniskové skupiny je zřejmé, že participantky si jsou vědomy svých povinností a znají problematiku po administrativní stránce. Otázky však vyplývají v okamžiku, kdy ze svých zkušeností hledají odpovědi na zákonné zdůvodnění pobytu dítěte v ZDVOP.

„V tom to vnímám jako velice tenký led. Když se dítě rozhodne pro pobyt v zařízení vyžadující okamžitou pomoc z vlastní jakoby žádosti. V tom pozorovat, co za tím vlastně všechno může být.“ (Zdena). V takové situaci je podle Olgy nutné i : *„reagovat na to, co vlastně se dělo třeba doma, nebo co ho vedlo k tomu, že chtělo jít na ten, na ten ZDVOP, že žádalo o tu okamžitou péči.“*

Dana, uvádí jako možný důvod žádosti dítěte i neshody s rodiči. *„Nebo takové naštvání na rodiče, jo. Takové to prvotní, že vlastně to dítě nedomyslí ani ty důsledky toho, co udělá potom. Že vlastně v té pubertě přece jenom jako ty emoce hodně rozjitřené vůči těm rodičům... A nebo taky někdy možná i to potrestat ty rodiče tím způsobem tady tímhle jako, jo, za něco.“* Ukázkovou týmovou interakcí vynikalo souhlasné pokyvování a přitakání ostatních participantek.

Další důvody příchodu mladistvého ke dveřím zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc viděly participantky například takto: *„To může být i to, že to dítě má problémy někde s kamarádama, nebo šikana ve škole. A dneska, v dnešní době ty rodiče většinou jsou hodně zaměstnaní a třeba to s ním neřeší doma. Tak jde prostě k nám a žádá o pomoc.“* (Olga).

„A někdy jsou to také děti, které se tak v podstatě rozhodnou samy už, na základě svého věku, že jim prostě v té rodině něco nevyhovuje, nebo prostě je pro ně něco hodně těžké ... a táhne se to strašně dlouho, až ty děti většinou opravdu přijdou až v té době té puberty, kdy už jsou schopny se proti tomu nějak postavit z mého pohledu.“ (Dana).

Pavla popisuje v rámci rozhovoru zase situaci, kdy na dítě má vliv vrstevník, respektive život jeho rodiny, což ale může našeho mladistvého vést taktéž k neuváženému jednání: *„...stejně tak, jako když může brat ty špatné vzory, tak se může zároveň vzhlednout ve fungování jejich rodiny. Že jeho rodina je sice částečně nefunkční, ale není úplně. Prostě dalo by se s ním pracovat, je tam něco co tam můžeme vidět na rodičích, ale shlédne se právě v té rodině druhé. A teď kdo to má posoudit.“*

Na závěr ukazujeme jak si participantky uvědomují specifčnost postavení k mladistvému. Výstižnými slovy Věry: *„...a že je potřeba, při tom příjmu taky jako opravdu k tomu přihlížet, jo. Brát, brát to v potaz, že prostě už ví, co chce. I když taky nemusí.“*

■ Okamžitá pomoc na prvním místě

V pracovním týmu v průběhu rozhovoru po celou dobu vládl absolutní soulad v pojetí krize a okamžité pomoci. Ani jedna participantka neměla pochybnosti o tom, že pokud se mladistvý na zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc obrátí, je nutné jeho akutní potřebu a situaci vždy řešit, navzdory rizikům a obavám. *„...a řešíme tu chvíli, kdy je tam teď a tady, jeho obtíže a problémy, ať už je to cokoli. Jeho psychické rozpoložení, jeho strachy, jeho výchovné potíže, problém s učením, problém s kamarády, kolikrát i s drogama.“* (Pavla)

Nejdůležitější považují komunikaci. *„...vcítit se do toho, do té jeho situace, a pomoc mu to při tom příjmu, aby to pochopilo všechno, co se děje.“* (Věra). Obzvlášť u mladistvých je komunikace nezbytná, ať už přichází sám nebo v doprovodu. Dana situaci ze vzpomínek popisuje takto: *„...že to dítě se dá na to trošku připravit nebo s ním o tom hovořit, proč tam vůbec je. Nebo dá se mu lepší vysvětlit ty důvody“* (pozn. důvody k pobytu, pokud se přijímá nedobrovolně). Pavla zdůrazňuje, že i při příjmu je již nutné nastínění budoucnosti. *„Ať dítě ví, jaká je ta jeho další cesta ... I proto, obzvlášť pro toho mladistvého si myslím, že je důležité znát tu budoucnost, blízkou budoucnost.“* Pochopitelně je nutné zohledňovat stav dítěte, tak jak připomíná Olga: *„... při tom příjmu je zakřiknuté, tak spíš zkoumat, co tam je a čekat...“*

Na prvním místě je pro všechny participantky bezpečnost dětí, které již jsou v péči zařízení. Proto jsou pochopitelné i jejich obavy z příchodu agresivního, podnapilého nebo zdrogovaného mladistvého. *„No a ty drogy a alkohol, je potom vlastně další problém, jo... Kdy zodpovídáme jen za toho jedince, který přijde a ten problém má, a velice ráda mu s ním pomůžu. Ale mám v zařízení další děti, které jsem povinna stejným způsobem*

chránit.“ popsala své obavy Pavla i v souvislosti nabytých částečných práv mladistvého staršího 15 let.

Zkušenost s příjmem mladistvého za všechny participantky shrnula Dana slovy: „*klade to na nás úplně jiné nároky. Třeba při příjmu vůbec si uvědomit, že to dítě jako patří do určité věkové skupiny, třeba do té skupiny patnáct plus, kde podle současné právní úpravy je to trošku jiné, než to bývalo dřív.*“

6.2 Pobyt mladistvého v ZDVOP

Na pobyty mladistvých v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc si participantky teprve zvykají. Z jejich výpovědí byla častá patrná i vlastní zvědavost a očekávání, co je může při výkonu jejich povolání potkat a jaké případy budou řešit. Pracovní tým však nejen po celou dobu rozhovoru, ale i v běžné komunikaci sdílí společný optimismus, že zvládnout jde vše, když se chce. Důležité je pro ně uvědomit si postavení mladistvého, přiznání jeho životních zkušeností a respekt k jeho právům. Přesto nelze popírat strach, bezmoc a administrativní zátěž. I tyto negativní pocity, však zpracovávají jako zkušenost, na které je potřeba pracovat.

■ Pobyť versus ubytování

Již z předchozího tématu je zřejmé, že základní zkušeností je vůbec to, že mladistvý sám o umístění požádá. V okamžiku přijetí a ubytování nastává jakási otázka spolupráce, nastavení pravidel a dohod.

Participantka Věra opět apeluje na to, že: „*je potřeba si uvědomit, že to dítě v tom věku šestnáct, patnáct let, že už má trošku ujasněné v té hlavě jako, co by chtělo.*“ Svoje slova doplňuje společně se souhlasem ostatních, že je jasné, že „*někdy taky vůbec neví*“, co sám se sebou, ale je nutné přihlížet k dosavadnímu mladistvému způsobu života.

K povinnostem Zdena uvádí: „*...nejsou zvyklé spolupracovat většinou takhle s dospělými, utíkají od těch povinností a porušují hranice, a testují, co kdo vydrží.*“ Dana vystihuje základní aspekty spolupráce, ale taky nutnost pochopení mladistvého, že není jen ubytovaný někde mimo domov, kde na něj nebudou kladeny žádné nároky. „*Tam je pak problematické vůbec namotivovat nějak toho náctiletého vůbec k nějaké přípravě, nebo vůbec někteří neví co, co by chtěli dělat dál, nemají představu, anebo mají zkrácenou představu, které je založená taky na pobytu v jejich třeba nefunkční rodině, že.*“

Mladistvý si musí být vědom od začátku svých práv, ale i povinnostmi, které z přijetí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc vyplývají. Karla svůj pohled shrnula slovy: „ ...*Takže já si myslím, že tam by měly být pravidla rozdílná i podle věku, a poměrně jako, asi by měly být striktní v tom, že by tam, mělo by to být jasné, aby nemohly v tom hledat kličky.*“ Z výpovědí, je zřejmé, že nejde o to stát nad mladistvým a kontrolovat každý jeho pobyt, úklid, anebo neustále kontrolovat jejich hygienu a návyky. Jde o to, aby soužití dětí mělo určitý řád. Aby děti v jakékoliv věkové skupině chápali systém v daném zařízení (dané domácnosti). Stejně tak jako v rodině má vliv chování jednoho dítěte na chování rodičů k druhému dítěti, stejně tak platí značná zátěž na pracovníka v sociálních službách. Dana: „...*když se namíchá skupina, tady těch náctiletých, kteří mají tendenci tady ty pravidla a ty hranice často porušovat, tak vlastně ti malí ztrácejí takový ten pocit, že by ty pravidla měli oni taky dodržovat.*“

■ Vycházky a vrstevníci

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí neřeší samostatnou vycházku dítěte. Pravidla k vycházkám dětí si každé zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc upravuje samo prostřednictvím vnitřních předpisů, které by měly navazovat na obecné podmínky stanovené standardy kvality. Námi sledované zařízení podmínky vycházek dětí stanovené mají vnitřním předpisem.

„*To jako si řekněme upřímně. To ani maminy kolikrát neví, kde mají středoškoláka. Ale já jsem za něho zodpovědná trestním zákoníkem mnohem víc, než ten rodič. A teď co, jo?...Zakazovat mu vycházky nemůžu.*“ (Pavla).

Vycházky u mladistvých, tedy starších 15-ti let, jsou ve zvláštním režimu. Jistou svobodu těmto dětem nastavil občanský zákon. Pro participantky je to však svazující a z vášnivé diskuse bylo cítit, že je to pro ně jedna z největších otázek k bezpečí dítěte. Nejdelší projev k tématu měla Dana. „*Tak je pro mě strašně problematické ho, svým způsobem, na tu vycházku i pustit, protože už se mi honí i jeho bezpečnost třeba v hlavě. A pak zas potažmo, když se mi z té vycházky vrátí, v jakém stavu se mi třeba vrátí...A vlastně jsme se s tímhle neselekávaly dříve. Takže jsou to pro nás i nové zkušenosti, jak v takových případech třeba vůbec reagovat, nebo prostě do jaké míry je to pro nás ohrožení, nebo i pro děti.*“ Slovem reagovat myslela Dana právě na situace, kdy se dítě nevrátí ve stanovený čas, pod vlivem nebo v nejhorším případě vůbec. V tomto okamžiku bylo patrné zamýšlení participantek nad žitou zkušeností, která proběhla před několika měsíci. Pokud

pomineme strach o dítě, které přirozeně u pečující osoby vzniká, šlo hlavně o ohlašovací povinnost. Vystávaly otázky, zda dávat dítěti čas a kolik času je pouhé zpoždění? Jaký je správný čas volat policii?

Vycházky jsou v jakémkoliv zařízení často využívány jako výchovný prostředek, jako motivace. Participantky však vzhledem ke specifickému postavení ZDVOP vidí právě ve využití výchovného opatření problém jako například Pavla: *„A s možnostmi, při tom dlouhodobějším pobytu, nějakých dalších našich výchovných opatření, teda co může v podstatě jako ZDVOP, že téměř nemáme žádné, což ty děti velice rychle na to přijdou.“* Z chování participantek bylo zřejmé, že i přes veškeré obavy a pochybnosti souhlasí s tím, aby děti vycházky měly. Variantu zákazu nebo omezování práv samostatné volby trávení volného času dítěte, při jeho způsobilosti, je i pro ně nepřijatelné.

S vycházkami souvisí i téma vrstevníků, kteří jsou pro mladistvé důležitou složkou jejich života. Většina mladistvých se ocitá v neznámém prostředí. Základní rozdíl mezi malými dětmi a dětmi v adolescenci jsou výrazné potřeby socializace s vrstevníky. *„A to je právě tématem těch mladistvých, kdy oni to, emočně prožívají, ty děti menší jsou pořád v té skupině a je pro ně skupina důležitá, pro ně jsou důležití jejich vrstevníci, a tam ty sympatie hrají roli.“* uvažovala Pavla. Malé děti dospělou osobu - hodnou tetu, potřebují a za jejich pozornost jsou ráda. Mladiství o takovou pozornost už nestojí. Velkou roli hraje důvod jejich pobytu. Jinak k této přirozené potřebě bude přistupovat dítě zanedbané nebo šikanované a jinak se bude chovat dítě, které doposud procházelo více či méně volnou výchovou. Důležitým faktorem však bude hrát i vzdálenost zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc od jeho předchozího domova, příp. školy. Malou poznámku k tématu o vzdálenosti dítěte od svého pobytu měla Karla *„Tak je to potom na OSPODu, aby prostě svým způsobem, co nejrychleji tu situaci vyřešil, aby se vrátil třeba do dětského domova, aby mohl být v tom městě nebo tam, kde prostě má žít.“*

Zajímavostí v této oblasti vnímáme fakt, že participantky se vůbec nezmínily o sociálních sítích, virtuálních komunikacích a už vůbec ne o rizicích z nich vyplývajících. Děti v daném zařízení mají sice omezený přístup k wifi, ale mobilní telefony, popřípadě osobní notebooky a tablety mají stále u sebe.

Participantky se však nebály otevřít téma sexuálních zkušeností mladistvých. *„Nepočítaje kluk, holka, že, to už je kategorie zase další. Mladiství, kdy je to nutné rozdělit kluk, holka.“* otevřela téma Pavla. Dana doplnila k potřebám mladistvých: *„A to je taky jeden z možných strachů. Jako pokud se vlastně pak setkají v těch skupinách mladiství kluci,*

holky, jak udržet takový nějaký, nějakou tu přirozenou jejich ochranu mezi sebou.“ Kolektiv zareagoval s nadhledem a s trochou humoru. „Dát jim kvalitní sexuální výchovu“ Zdena následně doplnila Karla: „Sexuálně poučit a nezbyvá než hlídat. To je prostě jediné. Tu příležitost, když budou chtít, tak si ji najdou, najdou si ji mimo zařízení...“ Participantky ví, že dnešní mládež má v tomto ohledu neuvěřitelný přehled a je velkým předpokladem i to, že adolescenti již budou mít své první zkušenosti za sebou. Z povahy zařízení je zřejmé, že participantky vtipkují na téma brzké a dobrovolné sexuality dnešní mládeže. Přitom se ale nevyhneme i zamyšlení nad obtížnou situací, kdy k takové skupině může přijít i dítě zasažené kteroukoliv formou syndromem CAN.

■ Strach a obavy

Strach a obavy nevyplývají z toho, že by svoji práci nezvládly nebo odmítaly péči dětem, které pomoc potřebují. V pracovním kolektivu spíše převládá názor, že jsou zkrátka v krizovém centru a jakýkoliv příjem, stejně tak jakákoliv péče, je pro participantky zároveň výzvou. Jejich zkušenosti je spíše nutí přemýšlet, tzv. krok dopředu. V okamžiku řešení situace jsou zcela profesionální, přesto jim už běží v hlavě organizační záležitosti. *„Ale když tam teď vpálí nějaký tady ten puberták, tak si myslím, že to naruší jak spolupráci, nebo jak práci s těmi malými, nevím. Nevím, jsem z toho taková. To je můj prostě strach, jak navigovat tu skupinu, různorodou skupinu v podstatě.“* Řekla Pavla, která je v pracovním kolektivu nejkratší dobu a nejvíce se obává nespolupracujících mladistvých. Pokračuje: *„No a ... Legislativně nejsme žádný výchovňák ani nic takového. Prostě na prvním místě jsou práva toho dítěte, a pokud má patnáct, a to třeba já vnímám jako ohrožení mé práce.“* V případě mladistvých je totiž nutné zajistit trochu jinou dokumentaci, řádně a nejlépe hned dítě informovat o jeho právech v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a v případě jakéhokoliv podezření zajistit zdravotnickou péči, ale hlavně pracovat s možnou agresí. Zdena takovou zkušenost popsala slovy: *„Já jsem se třeba jednou obrátila na pracovníka v krizové službě ve chvíli, kdy jsem měla dítě, které bylo agresivní na mě, a potřebovala jsem, aby s ním někdo promluvil, protože jsem nemohla prostě to udělat já, měla jsem strach. Protože při práci na ZDVOPu já osobně mám i strach z agresivního útoku dětí.“* Další zkušenost s agresí měly při společné službě i Věra a Olga: *„Je fakt, že tady s kolegyní tuto zkušenost máme. Měly jsme tam takovýto problém, a je problém řešit toto v situaci, kdy se dítě obrací směrem k agresí směrem na nás, a obrací se s agresí směrem i na ostatní děti.“* Podstatné se však pro všechny

participantky projevily strach o děti již svěřené a ubytované. Dana své obavy vyjádřila i silou rozrušeného hlasu: „*A takové zabezpečit vůbec, kolikrát nemám strach ani tak o sebe, protože si člověk říká, že já se ještě ubráním, ale ubránit dalších, já nevím, sedm dětí, které jsou malé, před útokem nějakého takového agresivního, je celkem dost problematické.*“ Dále ve větě pokračovala hypoteticky, jak by se tyto situace mohly řešit. „*A je to fakt na zvážení, kdy už si tu pomoc zvenčí jako zavolat. A měla by být pro nás nějaká přístupná. Nevím, jestli, asi ta krizová pomoc, jenže ta třeba bohužel není u nás teda jako ve večerních hodinách nebo o víkendech. Takže tam by to bylo složité.*“

V průběhu pobytu je nutná spolupráce s dítětem. Vzájemné sympatie hrají jistě role a to je další obavou nejen pro Olgu: „*tak i takový ten strach, co když si třeba zrovna to dítě se mnou jako s pracovníkem třeba nesedne. Že pak je pro něho strašně zas těžké, jako třeba celou tu moji službu vydržet jenom v té přítomnosti, když my dva si zrovna nesedneme.*“ Její slova potvrzují zájem o celkové pozitivní klima v zařízení.

■ Spolupráce s orgány SPOD a délka pobytu v ZDVOP

Orgány sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) mají zákonnou povinnost vyhodnocovat životní situaci dítěte a přijmout adekvátní opatření pro jeho bezpečí a zajištění základních práv. V případě zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen ZDVOP) je důležitá oboustranně nastavená dobrá komunikační vazba s jednotlivými OSPOD, a po té hlavně se sociálním pracovníkem dítěte. ZDVOP plyne zákonná ohlašovací povinnost při příjmu dítěte informovat příslušný OSPOD a to i v případě, jde-li o dítě starší patnácti let. Participantky v rozhovoru nejvíce apelovaly na délku pobytu dítěte v zařízení. Zdůrazňují, že musí být opravdu jen na dobu nezbytně nutnou.

Karla reaguje na ojedinělé případy, se kterými se setkala. „*Protože pokud se tady přijme dítě, které je v těžkém stresu, a je tady třeba půl, třičtvrtě roku, tak si myslím, že někde něco je zákonitě špatně v tom článku té administrativy. A my se můžeme snažit sebevíc, ale prostě to neovlivníme. Já si myslím, že i hodně záleží na sociální pracovníci, jak pracuje. Ale svým způsobem ani oni nemají jako takové pravomoci, které by tady tyto situace vyřešily. A to si myslím, že je fakt deprimující pro nás a samozřejmě pro ty děti. A je to takový začarovaný kruh tady v tomto.*“

I Daniny myšlenky podporují slova Karly, které byly míněny hlavně z pohledu práce s celou dětskou skupinou: „*...je strašně důležité, aby u nás setrvalo co nejkratší dobu, protože čím víc se tato doba prodlužuje, tím víc se vlastně hromadí ty problémy.*“

Zdena se souhlasným pohledem všech ostatních zdůrazňovala dopad delších pobytů dětí na jejich psychiku. *„Hlavně ta krize těžká, dlouhá podle mě souvisí s délkou pobytu dítěte ve ZDVOP v případě, že je tam prostě dlouho, tak je to horší a horší, a chování se zhoršuje a není to dobré ani pro to konkrétní dítě, ani pro skupinu. Protože každý týden, každý den je pro něho stresující, zvláště když opravdu neví, co se s ním bude dít dál. Má možná i nějaké vize, nějaké představy, možnosti, ale ten stres pro něho a ten tlak, si myslím, že je obrovský.“*

Povinností OSPOD je taky zákonná povinnost vytvářet individuální plány a pořádat případové konference, a to vždy v zájmu dítěte. *„Prostě nejdůležitější je, aby v zařízení, které vyžaduje okamžitou pomoc, byly děti co nejkratší dobu, a všechny ty orgány se spojily, tak dobře, aby opravdu to řešení bylo fakt rychlé.“* V diskusi o pravomocích OSPOD a ZDVOP zmínila Pavla.

V rámci rozhovoru bylo několikrát zřejmé, že přestože systém sociálně-právní ochrany má své opodstatnění, shledávají participantky na státní úrovni nesystematičnost a spoustu legislativních mezer a omezení. *„Já si myslím, že i hodně záleží na sociální pracovníci, jak pracuje. Ale svým způsobem ani oni nemají jako takové pravomoci, které by tady tyto situace vyřešily. A to si myslím, že je fakt deprimující pro nás a samozřejmě pro ty děti. A je to takový začarovaný kruh tady v tomto.“* řekla Karla.

Věrka, upozorňuje na respekt k mladistvým a jejich nabyté identitě. Je podle ní důležitý přístup hlavně sociálních pracovníků, kteří podle ní, vlastně rozhodují o jeho pobytu v ZDVOP a to ovlivňuje samotnou práci pracovníků v sociálních službách: *„...myslím si, že je třeba k nim přistupovat trošku, já nevím, jak bych to řekla, snažit se vžít trošku do té jejich situace a zkusit jim prostě co nejlíp, podle svého vědomí a svědomí, pomoci. Ale je to velice těžké. A mohlo by nám k tomu, jak už to tady bylo řečeno, pomoci hlavně ten systém. Aby ty děti opravdu měly tu jistotu...“*

Dana nezapomíná ani na práci OSPOD s rodinou (tzv. v terénu), která často předchází umístění dítěte do ZDVOP. *„Ale v podstatě snaží se jenom ty orgány, který mají ten dohled. Ale chybí tam fakt nějaká možná práce s tou rodinou, nebo prostě se přehlíží to, že ta rodina nechce spolupracovat. A táhne se to strašně dlouho“*.

Karla se pokusila shrnout slova k sociálnímu systému a délce pobytu dětí v zařízení takto: *„Protože bych řekla, ta sociální oblast je strašně složitá, strašně složitá. A i když se něco, už to beru od vlády, vymyslí spravedlivě, tak prostě ..., v tom reálu, v té praxi je to stejně nespravedlivé. Že se nikdy neudělají takové ty rovné hranice, to prostě nejde. Takže nám nezbyvá, než prostě jako abysme fakt do toho dávaly, do té práce, a myslím si, že tady na*

tuto práci, že se fakt sejdou lidi, kteří to chtějí dělat, a kteří prostě tady ty některé věci hodí za hlavu, ale jsme tady pro ty děti.“

■ Zkušenost v praxi

V závěru diskuse jsme s pracovním týmem mluvili o přímé zkušenosti. Zdena ji popsala jako výzvu: *„Stále se učím a sbírám zkušenosti. A musím říct, že každá intervence s novým pubertákem je prostě opravdu nová a je jiná. A jsem zvědavá, co ještě se všechno bude dít a co mi to přinese, jak do pracovního života, do pracovních zkušeností, tak jakoby i osobně i emocionálně v podstatě.“*

Dana nejdříve hodnotila svoje získané kompetence: *„...s téma menšíma dětma je to možná kolikrát jednodušší, než s téma pubertákama, kteří už víc řeknou ten svůj názor jako na pokoji, že, a víc otevřeně. A je to pro mě i nové v tom, že vlastně sama pubertáky ještě nemám. Takže nemám ani s čím trošku, nemám to zažité... jakoby ten vychovatel,, bych řekla.“* Po krátkém zamyšlení však odhodlaně dodává: *„Ale je pravda, že každý ten puberták člověku přidá takový, nějaký jeden stupínek, a postupně se člověk dostává tak trochu víc a víc nahoru. Z takového toho úplně dna, že člověk neví jak na to, jak na toho pubertáka, tak každý ten puberták trochu přidá ten stupínek nahoru.“*

Věrka k nové situaci přistupuje s nadhledem své osobní zkušenosti. *„Protože jsem se mezi pubertáky pohybovala, ... které si to odžily, a měla jsem možnost mluvit s jejich kamarády a sledovat jejich chování a tak, tak nějakou mám. Ale tady tyto děti, které se dostanou do našeho zařízení, to mají hodně těžké.“* Všechny participantky bez zdvižení očí souhlasně přikývly.

Olga byla ve shrnutí své zkušenosti s fenoménem stručnější: *„... je to pro mě taky vlastně něco jiného, protože jsem dřív pracovala...u menších dětí. Ted ty děti jsou větší, starší, problematičtější. Uvidíme.“*

Pavla, jako pracovně nejmladší, spíše naslouchala kolegyním a v rámci svých postřehů spíše konstatovala nutnost ukotvení systému. Stejně tak Karla svůj pohled zaměřila spíše na systémové mezery: *„nejenom pracovně, ale jako i když to řeknu, i v osobním životě, je velmi deprimující, když jsem v situaci, kterou nemohu ovlivnit a vím, že není správná...myslím si, že my tady v těchto situacích...chceme tomu dítěti pomoci, ale máme svým způsobem svázané ruce a nemůžeme to nějak vyřešit, protože my jsme jakoby ten poslední článek u těch dětí...“*

6.3 Důvěra v hodnocení mladistvého odbornými postupy

Z pohledu výzkumníka a pozorovatele byly nejvýraznější diskuse u následujících třech podtémat. Participantky, zde reagovaly na své předchozí zkušenosti, které získaly nejen před novým fenoménem, ale i transformací služby jako takové. Po celou dobu bylo zřejmé, že mají na paměti plnění legislativy a transformačních plánů. Přesto ve svých úvahách hledaly cesty, jak kladné zkušenosti z minulosti, využít ve prospěch dnešní práce s mladistvými.

■ Klíčový pracovník

Zdena diskusi na toto téma nevědomě otevřela takto: *„Tak pak mě k tomu napadá vztah dítěte k dospělému. Že v podstatě ve velkém množství dospělých, tak dítě, ať už je to malé nebo pubertální, neví v podstatě ke komu se vztahovat, na koho se obracet. A pak to zkouší prostě na všechny různě, a nemá jakoby tu jasnou vztahovou linii. Nevím, jak to mám přesně popsat.“* Na tuto větu ze své minulé zkušenosti hbitě reagovala Karla: *„Tak to je bývalá role klíčového pracovníka, která si myslím, že asi trošku něco měla do sebe!“* S kladnou reakcí kolegyň, které tuto pozici zažily, pokračovala s možnou hypotézou: *„Možná se to třeba nemusí nazývat jako funkce, ale prostě někdo takový blízký, a myslím si, že by to měl být i někdo, koho si spíš to dítě vybere, než kdo mu zůstane těžce přidělený...“* Potvrzující slova dodá ještě Olga: *„Každé to dítě si najde cestu k jinému dospělému, jo. Důvěřuje někomu a potřebuje se někomu svěřit.“*

Většina participantek měla stejný názor, ale diskuse se posunula jinam. K tématu se vrátil sám výzkumník, jelikož toto slovní spojení zaznělo ještě několikrát a **nabízela se otázka, jak by ze své zkušenosti vnímaly roli klíčového pracovníka v práci s mladistvým dnes.** Jako první zareagovala Olga: *„Já si myslím, že to by bylo hodně důležité, že to bylo velice dobré, když to bývalo dřív...“*

Práce s mladistvým je pro participantky specifická právě v jeho důvěře, ale také možnosti se obhajovat, diskutovat v určitých situacích. *„pokud se řeší nějaký konflikt s tím dítětem, tak aby tam byla třeba, kromě těch co to řeší, přizván i ten jakoby klíčový pracovník, nebo řekněme tomu jak- kdokoliv. Aby to dítě mělo pocit takového toho, v uvozovkách, rodiče, který za ním stojí v každé chvíli, ať fakt provedlo cokoli, jo... Anebo má šanci ho nějak obhájit, jo“* vyjádřila se Dana. Zdena připomněla svoji zkušenost s nadsázkou: *„Hlavně to nemusí pak říkat dvaceti lidem a opakovat příběh, který pro něho je náročný.“*

Nevyřčenou otázkou začaly participantky samy vytvářet postup výběru takového pracovníka na základě současných zkušeností s mladistvými. „...většinou i nám sděluje kdo, je mu třeba sympatický, kdo je mu třeba nesympatický, s kým mělo problém, nemělo...Ale taky vysvětlit tomu dítěti jako, co ten člověk pro něho může a nemůže udělat. Jako jo, že ten člověk, ať už ho budeme nazývat jakkoliv, není všemocný a nemůže určité věci ze své pozice vlastně nějak moc řešit...“ (Dana). Souhru pracovního týmu doplnila i Pavla: „aby se to vždycky udělalo tak, že v podstatě ona je tam za ním. Kdyby to byl třeba větší průšvih nebo něco, tak jakože ona je ta při něm, a ten zbytek řeší opravdu ti ostatní. Bylo by to určitě taky řešení, pro mladistvé je to důležité.“

Obhajobu pro vznik pozice obdobné pro klíčového pracovníka v sociálních službách doplnila a zopakovala svoje slova Olga: „to dítě si vždycky najde cestu a má, ne, že by nemělo rádo tety všechny jako, ale má vždycky tu jednu tetu, ke které má nejbliž. A je potřeba, aby to dítě tam mělo člověka, kdy ví, že za ním může dojít kdykoliv má problém nebo něco, věřit tomu danému člověku, že se může svěřit, jo.“

■ Psycholog externista - intervent

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má svého interního psychologa. Z předchozího tématu navážeme slovy Karly: „Tak já si myslím, že on ten, vlastně ten klíčový pracovník, by měl spolupracovat i... s naším psychologem.“

Participantky vnímají důležitost psychologa v týmové spolupráci, ale taky v průběžné intervenci mladistvého, který může být psychicky nestabilní. „Protože tam je strašně jako tenká hranice, jo. Protože jestliže on se svěří jako ten mladistvý s něčím, co...víme, že je to průs..., třeba drogy, tak co s tím teď? Protože on našel někoho, komu se to teda jakoby odvážil říct, a pak ho člověk jako nemůže vyloženě sejmout. Ale na druhou stranu ví, že je to špatně.“ pokračovala Karla. Převést zodpovědnost na dítě doporučuje Pavla slovy: *Tak to si myslím, že je zase na profesionalitě, aby s tím dítětem prostě diskutoval tak dlouho, aby samo dítě mělo chuť, v uvozovkách převést tu zodpovědnost na něho, a on sám prostě ano, půjdeme to řešit a budete při mně, nebo něco takového. Ale vlastně u těch mladistvých je to fakt důležité...to řešení.*“ Obě mluvily o zkušenosti, kdy jako pracovnice přímé péče byly postaveny před důvěru mladistvého a ohlašovací povinností.

Všechny participantky se v případě mladistvého zabývaly sympatiemi a důležitostí vzájemného vztahu s odborníkem. „Protože to už chce opravdu zkušenost s touto věkovou kategorií...takže já si myslím, že tam už je to fakt jako vyšší level, nebo ne vyšší, jiný“

vyjádřila se opět Karla. „*A taky jestli to ten psycholog. Zrovna tohle nemusí jako vyhovovat každému dítěti, že... Jako ty, kolikrát ti náctiletí jsou v tomhle hodně otevření, jim to prostě nevyhovuje, ale v podstatě jiná volba pro ně není, že. Protože nemůžeme je poslat někam jinam, když tam jakoby psychologa máme.*“ svěřila informace Dana, které má od některých mladistvých.

Pavla se pokusila během rozhovoru i vcítit do mladistvého: „*kdybych se tam ocitla ne z vlastní vůle, tak bych k té instituci celkově dlouho hledala cestu, a to znamená i k psychologovi...externista...já si myslím, že mladistvého, by to hlavně zajímalo, není to ten člověk v té organizaci. Že je to pro něj cizí člověk, a víc by důvěřoval možná tomu, že je to jako interní sdělení, možná...souhlasím. Byla bych asi pro externího psychologa, který by byl přirozený, než přímo pro psychologa tady v pokojíčku.*“ Participantky někdy nemohly najít správná slova. V průběhu rozhovoru si samy uvědomovaly, že často sklouzávaly do hypotéz, přání a někdy i představ, jak by vše na základě svých zkušeností řešily. O psychologické pomoci jako o akutní pomoci mluvily krátce i v souvislosti s příjmem mladistvého. „*...nám se to opravdu těžko hodnotí, protože někdy ty, jako ten pohled toho dítěte může být úplně jiný, jak pohled těch rodičů. A my většinou přijdeme do kontaktu jenom s tím pohledem toho dítěte. Většinou nemáme s čím srovnat...*“ (Dana).
A teď kdo to má posoudit. Kdo, kdo, jestli my jsme správně kompetentní, jestli jsme schopni získat takovou anamnézu, abysme věděly, že je tam spíš vnitřní problém i přesto, že máme teda psychologa. (Pavla).

„*Ona spolupráce s krizovou intervencí by tady nebyla na škodu. Jsou tam odborníci, kteří s tím mají své zkušenosti...*“ Věra ze svého zamyšlení vzpomněla krizovou pomoc, která je součástí stejné organizace, ke které patří i zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Zdena na to reagovala osobní zkušeností: „*Já jsem se třeba jednou obrátila na pracovníka v krizové službě ve chvíli, kdy jsem měla dítě, které bylo agresivní na mě, a potřebovala jsem, aby s ním někdo promluvil, protože jsem nemohla prostě to udělat já, měla jsem strach...A bylo to úplně super.*“ Pavla se k takové spolupráci vyjádřila v podstatě hypotézou: „*...zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v okamžiku, kdy přijímá děti starší patnácti let...znamená v absolutní spolupráci s krizovým interventem*“. Participantky takovou hypotézu přijímají obzvlášť u příjmů na vlastní žádost mladistvých: „*...byla by to krásná představa, bylo by to super,...*“.

■ Pedagogický pracovník

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má povinnost umístěnému dítěti zajistit pokračování v povinné předškolní a školní docházce. Nejlépe ve spolupráci se zákonným zástupcem, ale taky školským zařízením, kde je již dítě evidováno. Zde považujeme za důležité připomenout, že toto zařízení není školským ani výchovným. U mladistvých vnímáme společně s participantkami složitost nejen v kontrole docházky na střední školu nebo učební obor, ale vůbec samotné motivace a přípravě do školy.

Ke škole se v rozhovoru často vracela hlavně Dana: „... *další taková oblast, která je pro nás jako hodně nová, jako vůbec vztah tady těhle náctiletých dětí případně, které jsou problémové vůbec vztah ke škole...A je to kolikrát hodně složité, když to děcko se prostě sekne, že do té školy nepůjde, tak ho prostě vůbec nějak namotivovat nebo prostě donutit, že...do té školy prostě musí.*“ Bohužel je smutným předsudkem, že děti, které se ocitnou v zařízení, většinou nemají návyky k pravidelné docházce a málo kdy, to jsou děti, které dosahují požadovaných studijních výsledků. Tento předsudek se objevil i u participantek, avšak nelze popřít, že vychází z jejich dosavadní krátké zkušenosti. „*Že prostě už tu školu kolikrát odmítají nebo prostě mají ji jako ve svém životě nepodstatnou věc. Tam je pak problematické vůbec namotivovat nějak toho náctiletého vůbec k nějaké přípravě, nebo vůbec někteří neví co, co by chtěli dělat dál, nemají představu, anebo mají zkrácenou představu, které je založená taky na pobytu v jejich třeba nefunkční rodině, že.*“ reagovala opět Dana. Olga mírněji hledala sociální souvislosti: „*Potom u těch náctiletých je ta příprava do školy složitější. A jak říkala kolegyně, odmítají tu přípravu, a nebo se setkáváme, že nechcous do té školy chodit. Ted' se žištíuje proč, jestli tam teda není nějaká ta šikana nebo proč se bojí chodit do té školy.*“

Olga zavzpomínala na rozmezí dětské věkové skupiny, o kterou se při své profesi staraly dříve a edukační činnost měla na starost jedna osoba, tedy pedagogický pracovník „...*my jsme měly vlastně, ze začátku děti od nula do tří let, pak se to navýšilo do šesti let, ale školáky jsme prakticky neměly. Byla pouze výjimka prvňáci, druháci, a to bylo takové malé množství, na krátkou dobu...Fungovala kolegyně, která si je brala k sobě, jako do kanceláře, a učila se s nimi a dělala s něma úkoly, a plnila tady ty věci, které byly potřeba dělat do té školy.*“ Transformace daného zařízení je stálým procesem, kdy participantky nemají ještě vžitou zkušenost edukační péče o mladistvé.

Potvrzuje to Věra „*No je problém, když já se budu starat nebo budu se učit připravovat tady s tímto dítětem, co ostatní děti? Ty potom budu zanedbávat a nebude na ně tolik času,*

jo. Může se stát, že tam bude další školák, jo“. V praxi to však neznamená, že by nezvládla přizpůsobit den (svoji směnu) potřebám skupiny, ale zdůrazňuje složitost právě v mladistvé motivaci a vytrvalosti. Děti jsou často vlivem své situace nesoustředěné a neklidné. Obzvláště mladiství potřebují mít jasno v rolích dospělých – to znamená přesně vědět, kdo je v zařízení autoritou pro školní záležitosti. Vysvětlení by měla Dana: *„je i složité, když vlastně nejsme v té práci deno-denně, tak jak doma, že ten rodič vidí tu školu, jak postupuje nebo jaké jsou ty úkoly...A že prostě nám kolikrát tam týden chybí, jo. A za ten týden se v té škole strašně moc změní z mého pohledu, jo...Jo, ano, když on řekne jako třeba tohle a tohleto, tak je to dobré, jako pro nás přijatelné. Ale ne, abych já na té službě ještě zkoumala vlastně, co všechno to dítě má mít třeba za další den, nebo prostě co bylo minulý týden a má být na další den, jo. To je pro mě strašně složité zjistit třeba. Protože ty děti to záměrně...zatají většinou, jo. Zatají písemky, zatají zkoušení, zatají domácí úkoly. Proto by bylo dobré, aby tam byla jedna jediná osoba, která se bude starat pouze o tu školu.“*

Je podstatné *„Uvědomit si, že to dítě už si svým způsobem může i částečně rozhodovat o tom, kde chce být.“* (Zdena). Opět se vracíme k částečně nabyté právní odpovědnosti mladistvého. Nezapomínejme, že z legislativního hlediska může být patnáctiletý po ukončení povinné školní docházky, i v evidenci Úřadu práce. Z tohoto pohledu je pochopitelný požadavek participantek. Specifické období mladistvých si vyžaduje specifický přístup k jejich rozvoji, motivaci, ale i diskusi v edukačním přístupu. Na závěr použijeme slova Karly *„Takže já to vidím tak jako velký přínos, pokud by tam byl jeden člověk, který by se věnoval té škole se vším všudy.“*

6.4 Výsledky analýzy

Hlavní výzkumná otázka zněla: **Jaká je zkušenost pracovníků v sociálních službách v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc s pobytem mladistvých?** Na základě výsledků analýzy musíme v první řadě konstatovat, že přímou zkušenost ovlivňuje krátká doba vzniku nového fenoménu. Participantky vyjádřily své zkušenosti s mladistvým v zařízení hlavně v souvislosti s tématy přijímání a pobytu samotného.

Přímou zkušenost s tím, že by se mladistvý sám přihlásil k pobytu v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, mají jen dvě participantky, které tuto zkušenost předaly ostatním. Možná právě proto vnímáme jejich obavu z takového příjmu jako opodstatněnou

a hypotézy, které v průběhu rozhovoru vytvářely, jsou způsobené očekáváním a nezkušeností z minulých let. Přesto z jejich odpovědí cítíme, že takovou situaci v daném krizovém okamžiku zvládnou. Jejich příprava spočívá v tom, že již nyní vedou rozhovory s mladistvými nejen v zařízení, ale i v soukromém životě tak, aby byly připravené na jejich skutečné potřeby reagovat.

V rámci pobytu vnímáme nejtěživější okamžiky nastavení spolupráce a pravidel. Zkušenost s mladistvými popisují pokaždé s jinou esencí zážitku, která odráží to, jaký konkrétní mladistvý byl a do jaké míry spolupracoval. Je zřejmé, že k mladistvému neodmyslitelně patří vrstevníci i jejich zvýšené požadavky na vycházky. Participantky se dostávají i při té největší vůli vyjít vstříc potřebám mladistvého do pomyslného souboje respektu vůči němu a zodpovědnosti vůči své profesi. Strach a obavy by se daly najít v každém tématu, které vzpomněly, avšak profesionální přístup je jakoby nutil k hledání řešení a správného postavení k možným problémovým situacím. Vnímáme kladně jak jejich přístup k hledání spolupráce s ostatními orgány, tak potřebu vyjasňování kompetencí a zpřehlednění systému. Z jejich krátké zkušenosti vyplývá, že je pro ně nový fenomén výzvou.

Z rozhovorů vplynuly i neočekávané návrhy pro podporu dobré praxe do budoucna. Své předchozí zkušenosti dokázaly participantky využít a transformovat do potřeby dnešní práce s mladistvými. Nejvíce diskutované téma, které se objevovalo napříč rozhovorem, byla potřeba klíčového pracovníka, který by měl mladistvému vytvářet pocit ochrany. V rámci tohoto tématu vznikla sekundární výzkumná otázka: **Jak pracovníci v sociálních službách vnímají svoji zkušenost s rolí klíčového pracovníka v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kterou by využili pro práci s mladistvým?**

Jejich nové zkušenosti jsou doposud ovlivňovány zkušenostmi z předchozích let, i přestože se týkaly práce s mladšími dětmi. Další návrhy vycházely z potřeby chránit mladistvého ve smyslu komplexnosti multidisciplinární péče. Z analýzy vychází, že participantky chtějí své zkušenosti využívat pro efektivní práci v přímé péči. U mladistvého však vnímají potřebu rozproštění jednotlivých kompetencí ke smysluplnému účelu fungování zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

7 DISKUSE

Hlavním cílem diplomové práce bylo stanoveno analyzovat zkušenosti pracovníků v sociálních službách s pobytem mladistvých v konkrétním zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, ale také přiblížit teoretický rámec k tomuto výzkumu. Toto zařízení má specifické postavení v péči o ohrožené děti. Oblast sociálně-právní ochrany dětí v České republice je v posledních letech diskutována hlavně z pohledu náhradní rodinné péče a umístování dětí v institucionálních zařízeních. Neustále, ale pocítujeme absenci diskuse ke specifické péči o mladistvé. Problematiku v této oblasti jsme zvolili z několika faktorů.

Jedním z faktorů je to, že autorka práce se v posledních letech problematikou ohrožených dětí zabývá z profesního hlediska. Z předchozího zaměstnání využila pro psaní diplomové práce svých zkušeností s pěstounskými dávkami a kontaktu s pěstouny. V současné době pracuje v jednom ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které úspěšně prochází transformací. O té však byla napsána spousta prací a zhodnoceno nespočet analýz. Proto se autorka zaměřila spíše na svou pozici pracovníka v sociálních službách, kde je v přímém kontaktu s mladistvými a má skvělou příležitost čerpat z jejich zpětné reakce na pobyt v zařízení.

Dalším z faktorů byla organizační změna, která zvýšila věkovou hranici přijímaných dětí do zařízení vyžadující okamžitou pomoc z důvodu dostupnosti služby v rámci daného kraje. Do roku 2018 toto zařízení pracovalo s cílovou skupinou max. do deseti let věku dítěte (starší děti přijímalo zcela výjimečně nebo v doprovodu mladšího sourozence). V dubnu 2019 se tak oficiálně zvýšila věková hranice až do úplné zletilosti dětí, tedy do 18-ti let. Nový fenomén pro nás vznikl v souvislosti s pojmem mladistvý. Zajímavým se pro nás jeví sledovat pracovníky, jak se s novou situací sžívají. Proto jsme se nakonec rozhodli pro analýzu zkušeností pracovníků v sociálních službách v daném zařízení.

Posledním faktorem byla zpráva veřejného ochránce práv Anny Šabatové (2019), která autorku přesvědčila o nutnosti k sociálně-právní ochraně dětí otvírat nová témata. Z vyvolaných diskusí a bádání totiž autorka diplomové práce nenašla spojení mezi pojmy mladistvý a péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v žádné odborné práci. Postupnou praxí došla k závěru, že oblast práce s mladistvými v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má spoustu specifík. Tento závěr nám potvrdila i e-mailová komunikace s Kristýnou Jůzovou Kotalovou, vedoucí oddělení koncepce ochrany práv dětí a transformace služeb pro rodiny a děti (e-mail ze dne 4. 5. 2020).

Pro teoretickou část naší práce jsme bohužel nevyužili literární rešerše, která nás spíše odváděla od sdělení, které jsme chtěli čtenáři diplomové práce poskytnout. I pojem adolescence jsme chtěli přiblížit pohledem českých autorů na problematiku vývojové psychologie i prostředí sociální pedagogiky a sociologie. Autorka využila literatury, se kterou se seznámila v průběhu studia. Přesto, že jí přišla dostatečná, je si vědoma možností čerpání z novějších zdrojů odborných literatur a výzkumů zejména k tématu adolescence.

Informace k zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc čerpáme převážně z právních předpisů a sněmovních tisků, důvodových zpráv k návrhům zákonů, informativních materiálů, stanovisek a metodických pokynů získaných z internetových stránek MPSV. Nejviditelnějším zástupcem zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je Fond ohrožených dětí – Klokanci. Jejich minulá i současná předsedkyně organizace jsou propagátorkami této služby pro ohrožené děti. Přesto jsme ani tady nenašli projekty propojené s problematikou mladistvých. V implementaci standardů vnímáme možnost rozpracování jednotlivých standardů v souvislosti s mladistvým. Tento krok jsme však z časových důvodů, ale i rozsahu práce nerozpracovávali. Účelem bylo podat základní informaci čtenáři a stejně tak jako u pracovníků přímé péče jsme chtěli informace zobecňovat a ne konkretizovat podle jednoho zařízení.

V poslední kapitole jsme pouze náhledem vytvořili specifika pobytu a cítíme nedostatečné zpracování legislativního rámce mladistvého. Autorka práce si uvědomuje, že vždy jde udělat něco jinak a něco víc. Oblast sociálně-právní ochrany dětí je tak široká, že největším limitem pro práci vnímá nespočet informací, ve kterých se učí teprve orientovat. Přesto věříme, že práce má ucelený přehled i pro nezasvěceného čtenáře.

Z výše uvedeného vyplývá, že jsme naši vědeckou pozornost pro empirickou část věnovali analýze žité zkušenosti pracovníků v sociálních službách. S prvotním předpokladem, že pro nás známé prostředí bude výhodou, jsme postupně zjišťovali, že vytvářelo zároveň významné limity výzkumného procesu. Výzkumný soubor tvořily kolegyně autorky (výzkumníka). Prvním limitem již bylo domluvit termín setkání, který by vyhovoval všem, a který by nebyl zatížen službou některé z nich.

Technika sběru dat byla zvolena ohnisková skupina. Tato technika pro nás sice byla výzvou, ale k poměrně malému množství informací a hlavně nezkušenosti, i jistou improvizací. S odstupem vnímáme kriticky hlavně to, že výzkumník byl zároveň participantem. Ohnisková skupina nám nepřinesla výrazné popisy zkušenosti jedince, ale

týmovou souhru a klidnou interakci. Proto jsme nepoukazovali na rozdíly a podobnosti mezi výpověďmi participantek.

Zvolená trychtýřová strategie v přístupu k vedení rozhovoru se nakonec taktéž ukázala spíše jako limitující a vhodnější pro zkušeného výzkumníka. Diskuse se totiž od zkušeností často odkláněla spíše k hypotézám. K těm jsme však přistupovali jako ke zkušenostem, které si participantky vytváří k přípravě na krizové situace a diskusi nepřerušovali. Díky tomuto rozhodnutí a následné analýze vznikla sekundární výzkumná otázka: Jak pracovníci v sociálních službách vnímají svoji zkušenost s rolí klíčového pracovníka v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kterou by využili pro práci s mladistvým? Po zpracování analýzy jsme částečné výsledky konzultovali i s ředitelem daného zařízení a na základě jeho kladného vyjádření jsme pokračovali ve zpracování a rozšíření vnořených témat. Analýza nás přesto všechno dovedla k porozumění žité zkušenosti pracovníků v přímé péči s novým fenoménem. Jistoty hledají hlavně v ukotvení systému, který by vyřešil obavy z náhlých opuštění zařízení mladistvými, nebezpečí při vycházkách, délky pobytu a speciální odborné pomoci. Posledním tématem jsme mohli i organizaci nastínit návrhy pracovníků v přímé péči, které vychází z jejich přímých zkušeností.

8 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Z teoretické části vyplývá složitost adolescentního období. Pro mladistvého je moderní sociální svět často nečitelný a může se v něm cítit mnohem více zranitelný. V případě ohrožení nebo jiné krizové situace pro něj není složité si v dnešní době zjistit, na koho se má obrátit. Avšak v sociálním systému, ve kterém se ocitne bez zákonného zástupce, je poté náročnější se zorientovat. Touto diplomovou prací chceme otevřít témata k diskusi o faktických potřebách mladistvých.

Dalším neméně důležitým faktorem je legislativní postavení zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Specifičnost tohoto zařízení si zaslouží adekvátní pozornost a pomoc ze strany státu.

Z analýzy vyvstalo několik podnětných témat, která korespondují s posláním fungování zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Zkušenosti pracovníků přímé péče jsou nepostradatelnou součástí fungující transformace, ale hlavně profesionálního přístupu nejen k přímé péči o děti a mladistvé.

Výsledky analýzy ohniskové skupiny mohou poskytnout cennou zpětnou vazbu všem pracovníkům v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a případně i vyvrátit tvrzení různým odpůrcům ústavní péče, že zaměstnaneckým poměrem se ztrácí zájem o děti. Výsledky pomáhají si uvědomit, že jediné, co ohrožuje práci a motivaci zaměstnanců je nefunkční systém a nedostatečně ukotvená kvalifikace pracovníků v sociálních službách pečujících o ohrožené děti.

Věříme, že tento sondovací výzkum může být motivací k dalším závěrečným pracím. Jsme vděční za navázání příjemného kontaktu a zpětné vazby vedení konkrétního zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc i zmiňovaného odboru MPSV.

ZÁVĚR

Diplomovou práci jsme věnovali problematice sociálně-právní ochrany dětí. Na základě autorčiny přímé profesní zkušenosti jsme pozornost obrátili na zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Toto zařízení, které jsme ponechali v anonymitě, prochází transformačním procesem a na počátku roku 2019 navýšilo v rámci dostupnosti služby věkovou hranici přijímaných dětí. Cílovou skupinou se tak pro pracovníky zařízení stali nově i mladiství, kteří s sebou nesou specifické nároky jak při příjmu do zařízení, tak i při naplňování jejich individuálních potřeb v průběhu pobytu.

Na základě odborné literatury jsme přiblížili vymezení pojmu mladistvého z pohledu vývojové psychologie a sociologie. Mladiství vždy nemusí porozumět problémům v dnešní společnosti, a proto jsme nastínili možné životní situace, které mohou být příčinou dočasného umístění v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Základní informace k tomuto zařízení jsme čerpali převážně z právních předpisů a metodických materiálů. Stěžejními body pro fungování zařízení jsme popsali implementaci standardů kvality sociálně-právní ochrany dětí a pozici pracovníka v sociálních službách. V závěru jsme tuto profesi a konkrétní specifika mladistvého v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc vyzdvihli z profesního pohledu.

Hlavním cílem praktické části bylo pomocí kvalitativního výzkumu analyzovat nové zkušenosti pracovníků v sociálních službách s pobytem mladistvého v daném zařízení. Novou a hlavně zajímavou zkušeností pro nás byla realizace metody ohniskové skupiny, kterou tvořily participantky - pracovní tým, jehož součástí byl i sám výzkumník. Analýza a interpretace získaných dat nás dovedla k odpovědi nejen na hlavní výzkumnou otázku, ale také k vytvořené otázce sekundární, která z rozhovoru vyplynula.

Ze všech informací pracovníků přímé péče jsme vyzdvihli jejich odhodlaní a to, že nový fenomén, který zažívají krátce, je pro ně výzvou a ne hrozbou. Dalším zajímavým poznatkem bylo vytvoření jakési koncepce multidisciplinární práce s mladistvými v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Vznikla v diskusi, kdy využily svých zkušeností z dřívějšího systému práce s malými dětmi. Jejich žitá zkušenost je dovedla k návrhům náplně práce klíčového pracovníka, intervenanta a pedagoga, kteří by byli pro mladistvého především autoritou a současně preventivní odbornou pomocí.

V průběhu psaní diplomové práce jsme se setkávali s mnoha faktory, které ovlivňovaly hlavně samotného výzkumníka. V rámci autorské sebereflexe jsme proto polemizovali nad vlastními limity, ale i úspěchy a zkušenostmi. Výsledky analýzy, které dávaly odpovědi na výzkumné otázky, jsme konzultovali nejen se samotnými participantkami, ale i s ředitelem daného zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Věříme, že získané poznatky mohou být užitečným přehledem pro stávající, ale i nové pracovníky, kteří v daném zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc pracují a s novým fenoménem se teprve seznamují. Díky stručnému zpracování teorie a autentických výpovědí v praktické části jsme poskytli ucelený přehled i čtenáři, který se problematikou sociálně-právní ochrany dětí zabývá jen okrajově. Velkým přínosem však vnímáme nastínění přímé zkušenosti pracovníků v sociálních službách, které zahrnují nutnost multidisciplinárních vědomostí pro přímou práci s mladistvými, jaké nabízí například vysokoškolské studium sociální pedagogiky.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAKOŠOVÁ, Zlatica, 2011. *Teórie sociálnej pedagogiky: Edukačné, sociálne a komunikačné aspekty*. Bratislava: Slovenská pedagogická spoločnosť SAV Bratislava. ISBN 978-80-970675-0-2.

BARVÍKOVÁ, Jana, Jana PALONCYOVÁ a Jana MACHOVÁ, 2012. *Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc - umístování dětí, podmínky péče o děti, financování provozu*. Praha: VÚPSV. ISBN 9788074161001.

CARR-GREGG, Michael, 2012. *Psychické problémy v dospívání*. Přeložil Denisa ŠMEJKALOVÁ. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0062-8.

ČÁMSKÝ, Pavel, Dagmar KRUTILOVÁ, Jan SEMBDNER a kol., 2008. *Manuál pro tvorbu a zavádění standardů kvality poskytovaných sociálních služeb* [online]. Praha: © Centrum sociálních služeb Praha [cit. 2020-04-13]. Dostupné z: <https://www.csspraha.cz/wcd/users-data/file/manual-standardy-kvality.pdf>.

HANZLÍKOVÁ, Hana, 2014. *Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany pro zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc*. Praha: MPSV. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/953091/manual_ZDVOP_051214.pdf/71a19ef0-c25d-206b-e610-ea88e61ad442.

KACZOR, Pavel, 2015. *Sociální politika a sociální systém ČR*. Praha: Oeconomica, nakladatelství VŠE. ISBN 9788024520964.

KLAPILOVÁ, Světlá, 2000. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-7076-669-8.

KOUTNÁ KOSTÍNKOVÁ, Jana a Ivo ČERMÁK, 2013. Interpretativní fenomenologická analýza. ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK, Roman HYTYCH a A KOL. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita, s. 9 - 43. ISBN 978-80-210-6382-2.

KRAUS, Blahoslav, 2001. Profese sociálního pedagoga. KRAUS, Blahoslav, Věra POLÁČKOVÁ a ET AL. *Člověk-prostředí-výchova: K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, edice pedagogické literatury, s. 33-40. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, Blahoslav, 2001a. Ohrožení osobnosti prostředím, ochrana a práva dítěte. KRAUS, Blahoslav, Věra POLÁČKOVÁ a ET AL. *Člověk-prostředí-výchova: K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, edice pedagogické literatury, s. 110 - 118. ISBN 80-7315-004-2.

KURIC, Jozef, 2000. *Ontogenetická psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001. ISBN 8021418443.

KUTÁLKOVÁ, Petra a Barbora PŠENICOVÁ, 2018. Problémy mladých lidí jinými očima: Pilotní výzkum rizikových jevů u mládeže s využitím metod human centered design. In: *Proximasociale.cz* [online]. Praha: Proxima Sociale. [cit. 2020-05-20]. Dostupné z: <https://www.proximasociale.cz/res/archive/002/002072.pdf?seek=1571909256>

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2006. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 9788024712840.

LORENZOVÁ, Jitka, 2001. Pomáhání v České republice. KRAUS, Blahoslav, Věra POLÁČKOVÁ a ET AL. *Člověk-prostředí-výchova: K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, edice pedagogické literatury, s. 183 - 189. ISBN 80-7315-004-2.

MACELA, Miloslav, 2019. *Krátkodobá pěstounská péče* [online]. Brno: © Sdružení pěstounských rodin z.s.[cit. 2020-05-24]. ISBN 978-80-270-5530-2. Dostupné z: http://www.pestouni.cz/wpcontent/uploads/2019/04/Prechodna_pestounska_pece_brozura_A5_web.pdf

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2016. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3336-7.

MORGAN, David L, 2001. *Ohniskové skupiny jako metoda kvalitativního výzkumu*. Tišnov: Sdružení SCAN. Metodologie. ISBN 8085834774.

PAZLAROVÁ, Hana. 2016. Srovnání systémů sociálněprávní ochrany dětí v Evropské unii. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: UK, Nakladatelství Karolinum, 28 - 34 s. ISBN 978-80-246-3336-7.

POLÁČKOVÁ, Věra, 2001. Socializace a výchova. KRAUS, Blahoslav, Věra POLÁČKOVÁ a ET AL. *Člověk-prostředí-výchova: K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, edice pedagogické literatury, s. 54 - 60. ISBN 80-7315-004-2.

POLÁČKOVÁ, Věra, 2001a. Výchova ve volném čase a pro volný čas. KRAUS, Blahoslav, Věra POLÁČKOVÁ a ET AL. *Člověk-prostředí-výchova: K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, edice pedagogické literatury, s. 164 - 172. ISBN 80-7315-004-2.

PROCHÁZKA, Miroslav, 2012. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.

PUNCH, Keith, 2008. *Úspěšný návrh výzkumu*. Praha: Portál. ISBN 9788073674687.

ROGGE, Jan-Uwe, 2007. *Děti potřebují hranice*. Vyd. 3. Přeložil Alžběta SIROVÁTKOVÁ. Praha: Portál. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-3307.

ŘÍČAN, Pavel, 2009. *Psychologie*. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-560-8.

SEDLÁČEK, MARTIN, 2014. Ohniskové skupiny a skupinový rozhovor. ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, s. 184-192. ISBN 978-80-262-0644-6.

SPOUSTA, Vladimír, 2009. *Vádemekum autora odborné a vědecké práce humanitního a sociálního zaměření*. Brno: Akademické nakladatelství CERM. ISBN 9788072046171.

SOVÁK, Zdeněk, 2003. Několik úvah o důvodech změn právní úpravy v oblasti trestního soudnictví, resp. soudnictví nad mládeží vůbec ve světle Úmluvy o právech dítěte. ŠPUNDOVÁ, Jitka, ET AL. *Problémy trestního postihu mladistvých: Sborník příspěvků k aktuálním otázkám trestního práva*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 7 - 14. ISBN 80-244-0793-0.

ŠABATOVÁ, Anna. *Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc: Zpráva ze systematických návštěv veřejného ochránce práv 2019*. Brno: Veřejný ochránce práv, 2019. ISBN 978-80-7631-006-3.

STAŠOVÁ, Leona, 2001. Rodina jako výchovný a socializační činitel. KRAUS, Blahoslav, Věra POLÁČKOVÁ a ET AL. *Člověk-prostředí-výchova: K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, edice pedagogické literatury, s. 78 - 85. ISBN 80-7315-004-2.

ŠKOVIERA, Albín, 2018. *Resocializační pedagogika - kontexty a trendy*. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 9788075601391.

ŠPECIÁNOVÁ, Šárka, 2007. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. ISBN 978-80-86991-27-6.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 9788087455142.

VÁGNEROVÁ, Marie, Ladislav CSÉMY a Jakub MAREK, 2013. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum. ISBN 9788024622095.

VAŠUTOVÁ, Maria a Michal PANÁČEK, 2013. *Mezi dětstvím a dospělostí: vybrané kapitoly z psychologie adolescence*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. ISBN 978-80-7464-125-1.

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK, 1997. *Sociální psychologie*. Praha: ISV. Psychologie (ISV). ISBN 8085866-20-x.

Právní předpisy - Zákony pro lidi.cz

ČESKO, 1993. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., ústava České republiky. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 30. 5. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-1#f1471021>

ČESKO, 1999. Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS, s.r.o. 2010-2020 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>.

ČESKO, 2002. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 30. 5. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109#f2299296>

ČESKO, 2003. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 30. 5. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218#f2435081>

ČESKO, 2006. Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS, s.r.o. 2010-2020 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.

ČESKO, 2006b. Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 12. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-505#p1-1>.

ČESKO, 2012. Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 17. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-473#f4842050>.

ČESKO, 2012. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 30. 5. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#p1-1>

Internetové zdroje a webové stránky:

MPSV, 1999. Vládní návrh zákona o sociálně-právní ochraně dětí: Sněmovní tisk 260/0, část č. 1/2. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. © 1995-2018, Parlament České republiky, Kancelář Poslanecké sněmovny [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=260&CT1=0>

MPSV, 2005. Novela z. o sociálně-právní ochraně dětí: Sněmovní tisk 995/0, část č. 1/2. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. © 1995-2018, Parlament České republiky, Kancelář Poslanecké sněmovny [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=995&CT1=0>

MPSV, 2011. Novela z. o sociálně-právní ochraně dětí: Sněmovní tisk 564/0, část č. 1/6. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. © 1995-2018, Parlament České republiky, Kancelář Poslanecké sněmovny [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=564&CT1=0>

<http://www.fod.cz/>

<https://www.wearelumos.org/czechrepublic/>

<https://www.mpsv.cz/web/cz/ochrana-prav-deti>

<http://www.pravonadetstvi.cz/>

<https://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/vybory/pro-prava-ditete/uvod-55932/>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

IPA	Interpretativní fenomenologická analýza
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
PvSS	Pracovník v sociálních službách
SPOD	Sociálně-právní ochrana dětí
ZDVOP	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
apod.	a podobně
např.	například
tzv.	tak zvaně
§	paragraf

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Ukázka z programu MAXQDA	47
Obrázek 2: Příchod mladistvého do ZDVOP	49
Obrázek 3: Pobyt mladistvého v ZDVOP	50
Obrázek 4: Důvěra v hodnocení mladistvého odbornými postupy.....	50
Obrázek 5: Ukázka z programu MAXQDA – Mrak slov	51

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Přehled participantek	42
--	----

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I: PÍSEMNÉ ZPRACOVÁNÍ ETICKÝCH ZÁSAD

Příloha II: VÝBĚR VYNOŘENÝCH TÉMAT (KÓDŮ)

PŘÍLOHA I: PÍSEMNÉ ZPRACOVÁNÍ ETICKÝCH ZÁSAD

Vážené kolegyně,

dovolte mi před zahájením naší společné diskuze ještě písemně shrnout základní informace k mé diplomové práci *Specifika pobytu mladistvých v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc*.

Ujišťuji Vás, že získaná data prostřednictvím nahrávacího zařízení, které bude využito při výzkumné technice - Ohnisková skupina, jsou určena pouze pro výzkumnou část výše uvedené diplomové práce. V písemné zprávě budou jednotlivé účastnice uvedeny anonymně, pod pojmem participantka s náhodně přiřazeným pořadovým číslem.

.....

Základní pravidla při realizaci ohniskové skupiny:

- hovoří vždy pouze jedna osoba
- nesmí probíhat žádné vedlejší rozhovory mezi sousedy
- diskuse se účastní všichni přítomní účastníci
- nikdo nemá dominantní roli
- každý má právo říci svůj názor
- každý má právo se k názoru jiného vyjádřit, nemá ale právo jej odsuzovat či jinak dehonestovat
- každý má právo odmítnout odpověď, pokud je mu odpověď nepříjemná a nemůže být do odpovědi nucen
- každý má právo zastavit svoji odpověď, nechce-li pokračovat
- každý má právo v případě nutnosti ukončit svoji účast ve skupině
- informace, které se účastníci o sobě navzájem dozvědí, patří pouze jim a žádné jiné osobě
- účastníci se oslovují jménem a nepoužívají pro oslovení nadávky atd.
- záznam a další údaje z průběhu skupiny slouží výhradně výzkumným účelům a je zajištěna ochrana osobních údajů

PŘÍLOHA II: VÝBĚR VYNOŘENÝCH TÉMAT

adaptační období	plnění povinností
administrativa	představy
agresivita	podpora dítěte
anamnéza	požadavky na tetu
délka pobytu	příprava do školy při směnování
důvěra dítěte	puberta
důvěra v rozhodování	riziko přijetí
důvody příchodu	rozhoduje se samo
externista	spolupráce orgánů
hledání odborné pomoci	velké sourozenecké skupiny
intervence	vize do budoucnosti
komunikace	vrstevníci
kontrola dítěte	výběr pracovníka dítěte
krizová situace	vycházky
minulá zkušenost	výchovné hranice
motivace ke škole	vztahy dítěte
nová zkušenost	závislosti
obava	zodpovědnost